

IZ STRANI ARMIA

SAVREMENO STRELJAČKO ORUŽJE

U periodu posle II svetskog rata, u stručnoj vojnoj literaturi i raznim drugim časopisima, objavljen je veliki broj članaka iz oblasti atomskog i raketnog naoružanja, dok je iz problematike ostalih vrsta oružja broj objavljenih članaka bio relativno manji.

Bez sumnje da je pojava atomskog i raketnog naoružanja, sa njihovom ogromnom razornom snagom, postavila pred vojne teoretičare ozbiljne probleme koje je trebalo sagledati i analizirati, ali se takođe može primetiti da u pojedinim člancima ima dosta i elemenata propagande i dezinformacije.

Iskustva iz oslobodilačkih ratova u Indokini i Alžiru ukazuju na to da je uspešna borba sa klasičnim oružjem moguća i protiv protivnika najmodernije naoružanog, samo ako se primenjuje odgovarajući način borbe (partizanski način ratovanja).

U novije vreme vojni stručnjaci vodećih svetskih sila (SAD i dr.) počeli su intenzivno proučavati partizanski način ratovanja i raditi na razvoju naoružanja pogodnog za ovu vrstu borbe. U ovoj situaciji streljačko oružje i to automatsko, o kome će samo u ovom članku i biti govora, ima veliki značaj, jer ima malu težinu a veliku vatrenu moć, te odgovara ovakvim zahtevima borbe; stoga se na njegovom razvoju danas intenzivno radi.

Na osnovu podataka u stručnoj literaturi o novim modelima streljačkog

automatskog oružja, vidi se da je velik broj zemalja poklonio znatnu pažnju razvoju ove vrste oružja. Mnoge armije uvele su u naoružanje nove modele streljačkog automatskog oružja. Tako je, na primer, Sovjetska armija uvela u naoružanje nove modele pištolja kalibra 9 mm, novi automat, poluautomatsku pušku i laki mitraljez na bazi jedinstvenog metka kalibra 7,62 mm. Nova sovjetska automatska oružja imaju u naoružanju i armije zemalja članica Varšavskog ugovora. U zemljama članicama NATO-a intenzivno se radilo na razvoju novih modela streljačkog automatskog oružja. Posebni naporu uloženi su u pogledu standardizacije kalibra i usvajanja jedinstvene municije za sve armije zemalja članica NATO-a.

Razvoj novih modela streljačkog automatskog oružja u periodu posle II svetskog rata baziran je na iskustvima iz tog rata, na koncepcijama eventualnog budućeg rata i na novim tehnološkim dostignućima. Još u toku II svetskog rata pokazalo se da je puščana municija koja se upotrebljavala

U članku je izneto stanje savremenog streljačkog automatskog oružja, kao i tendencije njegovog razvoja — na osnovu stavova pojedinih autora objavljenih u sledećim inostranim materijalima: Small arms of the world, od W. H. B. Smitha, izdanje 1962; The machine gun, od G. M. Chinna, izdanje 1955; Handfeuerwaffen, od Jaroslava Lugsaa, izdanje 1962. god.; Боенные знания; Wehrtechnische Monatshefte; Military review; Ordinance, American rifleman i dr.; zatim, kataloga firmi: SIG, F. N.; Madsen; Coltarmalite i dr.

za puškomitraljeze i mitraljeze imala znatno veću udarnu energiju zrna na odstojanjima praktične upotrebe, nego što je to bilo potrebno za uništenje živih ciljeva na tim odstojanjima. Tako, na primer, zrno 7,92 mm SS na odstojanju od 2.000 m imalo je udarnu energiju od 30 kilogram-metara, a pošto je za uništenje živog cilja bila dovoljna udarna energija od 8 do 10 kilogram-metara, proizilazi da je to zrno imalo tri puta veću udarnu energiju na ovom odstojanju nego što je bilo potrebno. Do ovog »rasipanja« udarne energije puščane municije nije došlo slučajno, već je ono bilo uslovljeno koncepcijom upotrebe te municije.

Balističke performanse puščane municije iz I i II svetskog rata došle su kao rezultat zahteva da se puščana municija koristi i za mitraljeze. Pošto su mitraljezi u I svetskom ratu korišćeni za podršku pešadije u napadu (gađanje iznad jedinica koje nastupaju), bilo je nužno da oni raspolazu dometom od 3.000 do 4.000 m kako bi efikasno mogli tući žive ciljeve na odstojanju do 2.000 m. Međutim, pojava minobacača znatno je izmenila ulogu mitraljeza. Naime, zahvaljujući svojoj ubacnoj putanji, minobacač se pokazao kao vrlo efikasno oružje za podršku pešadije u napadu, odnosno za njenu zaštitu u odbrani. Njihova masovna upotreba u toku II svetskog rata uslovlila je da su mitraljezi, a naročito puškomitraljezi, korišćeni za tučenje živih ciljeva na znatno manjim odstojanjima od onih na kojima zrno može da uništi živi cilj. U takvoj situaciji se i nametnuo zaključak da treba razvijati municiju sa manjom udarnom energijom; to je opet omogućilo da dimenzije metka i oružja budu znatno manje.

Pored iznetih zapažanja o ovom oružju na bazi puščane municije, uočeno je da su i automati na bazi pištoljske municije kalibra 7,62 mm (SSSR), 9 mm (Nemačka, V. Britanija),

.45 (SAD)¹ koji su upotrebljavani za tučenje živih ciljeva na odstojanju do 200 m imali izvesne nedostatke. Usled relativno slabe preciznosti automata, najčešće je korišćena rafalna paljba, što je imalo za posledicu znatan utrošak municije i nametnulo problem snabdevanja njome. Relativno mala daljina na kojoj je moguće tući žive ciljeve iz automata i veliki utrošak municije bili su glavni nedostaci automata na bazi pištoljske municije.

Zbog svega iznetog počelo se raditi na razvoju nove municije i oružja sa znatno većom udarnom energijom zrna na bazi pištoljske municije, a manjom od udarne energije zrna na bazi puščane municije.

Nemci su u toku II svetskog rata uveli u naoružanje tzv. kratki metak kalibra 7,92 mm, težine 16,9 grama, koji je znatno lakši od puščanog metka 7,92 mm. Na bazi tog metka, Nemci su razvili nekoliko vrlo uspeših modela automata (automatskih pušaka) MP43, M43/1 i M44, koji su po spoljnobalističkim karakteristikama bili lošiji od oružja na bazi metka 7,92 mm, a znatno bolji od oružja na bazi metka 9 mm *Parabellum*.

U SSSR-u je takođe za vreme II svetskog rata razvijen novi metak kalibra 7,62 mm M-43 koji je po težini približno jednak nemačkom kratkom metku 7,92 mm, ali raspolaze znatno boljim balističkim karakteristikama. Na bazi tog metka, u SSSR-u su razvijeni u posleratnom periodu: automat (automatska puška) »Kalašnikov AK« — 7,62 mm, poluautomatska puška »Simonov KKS« — 7,62 mm i puškomitraljez »Degtjarev RPD« — 7,62 mm.

U SAD su takođe radili posle II svetskog rata na razvoju novog metka koji je po američkoj koncepciji trebalo

¹ Tačka ispred oznake kalibra kod američkog streljačkog oružja pokazuje veličinu kalibra u delovima inča; na primer: .30 = 0,30 inča (7,62 mm). — Prim. M. Vas.

da bude lakši od postojećeg kalibra .30, a da ima približno istu udarnu energiju zrna. Novi metak kalibra .30 T65E3 uveden je u naoružanje SAD 1954. godine, a zatim i kao standardni metak zemalja-članica NATO-a.

Na bazi tog standardnog metka 7,62 mm razvijen je veći broj oružja u pojedinim zemljama-članicama NATO-a.

Razvoj ostalih vrsta streljačkog automatskog oružja baziran je uglavnom na municiji koja je razvijena pre II svetskog rata. Tako su, na primer, pištolji razvijeni najčešće na bazi municije kalibra 9 mm *Parabellum*. Međutim, u SSSR-u su razvijeni novi pištolji na bazi nove municije kalibra 9 mm.

Na razvoj savremenog streljačkog automatskog oružja utiču mnogi faktori, kao što su: opšti napredak tehnologije, primena novih materijala u konstrukciji i novih tehnoloških procesa prilikom izrade, pojava novih oružja koja utiču na taktičku koncepciju upotrebe streljačkog automatskog oružja.

Kao rezultat naglog razvoja tehnologije pojavio se čitav niz novih materijala, specijalni čelici, sa znatno većom otpornošću, koji omogućavaju da pojedini delovi oružja budu znatno lakši, lake legure aluminijuma koje se odlikuju velikom otpornošću na kidanje i koroziju. Plastične mase upotrebljavaju se takođe za izradu pojedinih delova novih oružja (korice, kundak i druge delove koji su se ranije izradivali od drveta).

Kod savremenih oružja teži se tome da konstrukcija oružja bude što jednostavnija, da ona budu što manje težine, laka za rukovanje i održavanje i jeftina za proizvodnju. U ovom pogledu postignuti su značajni rezultati. Osnovne koncepcije kod razvoja streljačkog automatskog oružja proističu iz taktičkih zahteva za upotrebu tog oružja. O ovom pitanju postoje razli-

čite koncepcije koje se često ne podudaraju.

Najveći broj razvijenih modela automatskog oružja za poslednjih deset godina bazira na municiji koja se nalazi u naoružanju SAD ili SSSR. To je prirodna posledica današnje političko-ekonomske situacije u svetu. U posleratnom periodu ima nekoliko karakterističnih pojava o pitanju razvoja i proizvodnje automatskog oružja. Tako, na primer, privatne firme koje se bave razvojem automatskog oružja razvijaju upravo oružja koja mogu da koriste više vrsta municije uz izmenu samo manjeg broja delova. Poznato je da je danska firma *Madsen* razvila mitraljez koji može da koristi pešadijsku municiju kalibra od 6,5 mm do 8 mm.

Druga karakteristična pojava jeste da sve veći broj zemalja proizvodi automatsko oružje. Većina proizvodi automatsko oružje na osnovu licence. Ovo nije samo slučaj kod novih proizvođača, već i zemlje sa velikim iskustvom u pogledu razvoja i proizvodnje automatskog oružja proizvode danas oružje na osnovu licence. Tako V. Britanija proizvodi poluautomatsku pušku 7,62 mm NATO, po licenci belgijske firme *Fabrique Nationale d'Armes de Guerre*, a ta firma proizvodi i izraelski automat 9 mm *Uzi* (vidi sliku). U stvari, naziv mu dolazi od imena njegovog konstruktora Uziel Gala.

interesantna je činjenica da dok se broj zemalja proizvođača automatskog oružja povećava, broj modela koji se proizvode smanjuje se. Proizvode se samo najuspešiji modeli, kao na primer, belgijska automatska puška F. N. 7,62 mm NATO koju, pored Belgije, proizvode i V. Britanija i Kanada.

Sovjetski automat (automatsku pušku) 7,62 mm »Kalašnikov AK« proizvede, pored SSSR, i Kina, Poljska, Čehoslovačka, Istočna Nemačka i Finska.

PIŠTOLJI

Pištolji pripadaju vrsti automatskog oružja koja u poslednjih pedeset godina nije imala neka značajnija tehnička ostvarenja. U članku »Da li je potreban bolji pištolj«, objavljenom u američkom časopisu *Infantry* od 1. marta 1959. godine, piše, pored ostalog: »Poluautomatski pištolj kalibra 45 M-1911 koji se nalazi u naoružanju američke armije, usvojen je još 1911. godine. Po mišljenju američkih stručnjaka, on spada među najbolje vojne pištolje na svetu«.

Iako postoji opšte mišljenje da su u konstrukciji pištolja dostignuta optimalna rešenja, ipak su u periodu posle II svetskog rata u pojedinim zemljama razvijani novi modeli pištolja. Tako su privatne firme u nekim zemljama razvile nove modele pištolja na bazi postojeće municije 9 mm *Parabellum*, kao na primer, SIG model 47/48 kalibra 9 mm koji je uveden u naoružanje švajcarske i danske armije pod nazivom 9 mm pištolj M. 49, a »beretin« model, pod nazivom 9 mm *Beretta M. 1951*, u naoružanje italijanske i izraelske armije.

Pojedine zemlje, koje su posle II svetskog rata imale u naoružanju pištolje raznih modela i kalibara, razvijale su nove modele pištolja radi unifikacije. Na primer, u Francuskoj je 1950. godine uveden u naoružanje pištolj kalibra 9 mm M. 1950 na bazi municije 9 mm *Parabellum*, ili su uvedeni u naoružanje pištolji iz II svetskog rata. Sovjetski pištolj 7,62 mm *TTM. 1933* proizvodile su Poljska i Mađarska kao model 48, a Kina kao model 51.

I pored toga što je sovjetski pištolj 7,62 mm *TTM. 1930*, odnosno *TTM.*

1933 cenjen kao vrlo uspela konstrukcija, u SSSR je rađeno na razvoju nove pištoljske municije kalibra 9 mm i pištolja 9 mm »Makarov« i 9 mm »Štečkin«.

U Čehoslovačkoj je takođe razvijeno više modela pištolja, od kojih je pištolj 7,62 mm M. 52, na bazi sovjetskog metka 7,62 mm, uveden u naoružanje čehoslovačke armije.

Osnovne karakteristike savremenih pištolja su sledeće:

9 mm SIG M. 47/48 razvijen je za municiju 9 mm *Parabellum*, može se adaptirati i za municiju 7,65 mm *Parabellum*, a sa specijalnim dodatkom i za .22 long rifle. Radi na principu kratkog trzanja cevi (sistem *Browning*). Delovi pištolja uglavnom se izrađuju od čelika, pa mu je zbog toga težina prilično velika — 990 g. Gađa samo jedinačnom paljbom. Praktično se upotrebljava na odstojanju do 50 m.

9 mm *Beretta M. 1951* razvijen je od strane italijanske firme *Beretta* na bazi municije 9 mm *Parabellum*. Radi na principu trzanja cevi, a gađa samo jedinačnom paljbom. Sanduk mu je izrađen od aluminijumske legure, usled čega mu je težina znatno manja od težine pištolja SIG M 47/48. Praktična upotreba — na odstojanju do 50 m.

9 mm M. 1950 razvijen je za potrebe francuske armije na bazi municije 9 mm *Parabellum*. Radi na principu trzanja cevi (sistem *Browning*). I pored toga što su mu delovi izrađeni od čelika, prilično je lak — 830 g. Praktična upotreba — na odstojanju do 50 m.

7,62 mm M. 52, razvijen je u Čehoslovačkoj na bazi sovjetske pištoljske municije 7,62 mm, koja se u Čehoslovačkoj proizvodi pod nazivom 7,62 mm M. 1948. Pištolj može da koristi i nemačku municiju 7,63 mm *Mausser*. Radi na principu trzanja cevi. Praktična upotreba — na odstojanju do 50 m.

9 mm »Makarov« razvijen je u SSSR za novi sovjetski metak kalibra 9 mm koji je po snazi nešto slabiji od metka 9 mm *Parabellum*, a jači od metka 9 mm *Browning*. Radi na principu trzanja zatvarača i gađa samo jedinačnom paljbom. Glavna odlika ovog pištolja je mala težina — 715 g — mada su mu delovi izrađeni od čelika. Municija za ovaj pištolj predstavlja optimalno rešenje jer se smanjenjem udarne energije zrna smanjuje i energija trzanja pištolja, što dozvoljava lakšu konstrukciju, a time i lakše rukovanje pištoljem. Praktična upotreba — na odstojanju do

gađanju s kundakom — do 100 m pri gađanju rafalnom paljbom, a do 150 m pri gađanju jedinačnom paljbom. Težina pištolja sa punim okvirom od 20 metaka i drvenim kundakom — 1.780 g. Pri gađanju bez kundaka praktična upotreba mu je na odstojanju do 50 m.

Ovaj pištolj ima borbena svojstva pištolja i automata. Predviđen je za naoružanje oficira koji neposredno učestvuju u borbi i podoficira i vojnika nekih specijalnih jedinica.

Ostali podaci za sve pomenute pištolje dati su u tabeli 1.

Tabela 1

Naziv pištolja	Koristi municiju	Ukupna težina (g)	Ukupna dužina (mm)	Dužina cevi (mm)	Počtna brzina (m/sek)	Broj metaka u okviru	Razvijen u
9 mm SIG M. 47/48	9 mm <i>Parabellum</i>	990	—	120	—	8	Švajcarskoj
9 mm <i>Beretta</i> M. 1951	9 mm <i>Parabellum</i>	720	203	115	360	8	Italiji
9 mm M. 1950	9 mm <i>Parabellum</i>	830	193	112	354	9	Francuskoj
7,62 mm M. 52	7,62 mm SSSR	969	209	120	490	8	Čehoslovačkoj
9 mm »Makarov«	9 mm SSSR	715	161	97	327	8	SSSR
9 mm »Štečkin«	9 mm SSSR	780	225	127	335	20	SSSR

Napomena: Prema podacima iz knjige W. H. B. Smith-a: SMALL ARMS OF THE WORLD i časopisa БОЕВЫЕ ЗНАНИЯ, brojevi 1 i 3/1960. godine.

50 m, pri brzini gađanja od 30 metaka u minuti.

9 mm »Štečkin«, takođe razvijen u SSSR na bazi novog pištoljskog metka kalibra 9 mm. Ovaj pištolj može da gađa jedinačnom i rafalnom paljbom (brzina gađanja mu je 750 metaka u minuti). Ima relativno malu težinu — 780 g. Na njega se može pričvrstiti drveni kundak što omogućava da se iz tog pištolja tuku ciljevi na znatno većem odstojanju nego iz ostalih savremenih pištolja. Praktična upotreba pri

U razvoju pištolja mogu se očekivati dalja poboljšanja u pogledu municije i izbora optimalnih balističkih karakteristika, zatim u oblasti tehnologije, kao i primene novih lakih legura prilikom konstrukcije pištolja. Ipak, nekih značajnijih novina u domenu ove vrste oružja verovatno neće biti. Nije opravdano očekivati ni neko znatnije smanjivanje težine pištolja i pored toga što je moguća upotreba lakih legura aluminijuma koje, po svojim mehaničkim osobinama, zadovoljavaju (kao zamena če-

liku); ovo stoga što je težina pištolja uslovljena dozvoljenom energijom trzanja, od koje opet zavise preciznost gađanja i ugodnost rukovanja pištoljem (za određeni metak energija trzanja se povećava smanjivanjem težine pištolja).

AUTOMATI

Razvoj automata u posleratnom periodu bio je u izvesnom stepenu spustavan razvojem automatskih pušaka. One treba da zamene automate, puške i puškomitraljeze koji se nalaze u naoružanju pojedinih armija. Na tom razvoju uglavnom su radile zemlje koje nisu imale sopstvene automate u naoružanju ili, pak, pojedine firme (*Madsen, Beretta, SIG*) iz komercijalnih razloga.

Karakteristične su sledeće opšte pojave kod razvoja novih automata: težnja za jednostavnom konstrukcijom, zatim za masovnom i jeftinom proizvodnjom, s tim da pri tome bude obezbeđeno sigurno funkcionisanje i izdržljivost. Te težnje ostvarene su izradom delova od lima, što je omogućilo da se za izradu automata troši 12 do 15 norma-časova po jednom komadu. Automati su uglavnom razvijani za municiju 9 mm *Parabellum*, koja po svojim performansama najviše odgovara zahtevima njihove upotrebe.

Na razvoju novih modela automata intenzivno se radilo u Čehoslovačkoj. Od većeg broja modela, u čehoslovačkoj armiji su usvojeni automati 9 mm M. 23 i M. 25; posle uvođenja u naoružanje sovjetskog metka 7,62 mm, oni se izrađuju za municiju tog kalibra. Kod tih automata primenjena su nova konstruktivna rešenja: okvir za metke je smešten u rukovatu, zatvarač je teleskopski navučen na zadnji deo cevi što znatno skraćuje dužinu automata. Ova rešenja pokazala su se kao vrlo dobra i poslužila su kao uzor za razvijanje automata u drugim zemljama.

Danska firma *Madsen* razvila je u posleratnom periodu automat M.50 i M.53 kalibra 9 mm na bazi municije 9 mm *Parabellum*. Ovi automati odlikuju se jednostavnom konstrukcijom, delovi su im najvećim delom izrađeni od lima što je omogućilo da se za njihovu izradu troši 12 norma-časova po komadu. Kod ovih automata sanduk mehanizma sastoji se iz dve polutke od lima na koje su učvršćeni ostali delovi. Time je postignuto jednostavno sklopavanje i rasklapanje, pa i rukovanje automatom.

Francuski automat 9 mm M1949 razvijen je takođe za municiju 9 mm *Parabellum*, a upotrebljavala ga je francuska armija u borbama u Indokini i Alžiru; on ima metalni kundak koji se može prema potrebi uvlačiti ili izvlačiti, okvir mu se pri maršu može zaokrenuti za 90°, usled čega je ovaj automat vrlo pogodan za rukovanje, a naročito za upotrebu u oklopnim jedinicama.

Izraelski automat 9 mm *Uzi* nalazi se u naoružanju Izraela i nekih drugih zemalja. Po konstruktivnoj koncepciji ovaj automat je sličan češkim automa-tima M. 23 i M. 25. Zatvarač je navučen na zadnji deo cevi čime je znatno smanjena dužina automata. Okvir je smešten u rukovat. Automat se radi u dve varijante sa metalnim i drvenim kundakom. Kod njega se takođe veliki broj delova izrađuje od lima. U slučaju udara pri padu, kod ovog automata ne može doći do opaljenja. On je u stručnoj literaturi ocenjen kao najuspeliji model automata posle II svetskog rata. Pored ostalih, automat 9 mm *Uzi* proizvode i Zapadna Nemačka i Belgija (F. N. 9 mm *Uzi*) što bez sumnje potvrđuje odličnu ocenu njegovih kvaliteta.

Osnovni podaci o svim ovim automatima nalaze se u tabeli 2.

Dalji razvoj automata verovatno će stagnirati zato što se većina armija

Tabela 2

Naziv automata	Koristi municiju	Ukupna težina sa punim otkivom (kg)	Ukupna dužina (mm)	Početna brzina (m/sek)	Brzina gađanja (u minuti)	Broj metaka u otkivu	Razvijen u
9 mm M. 25	9 mm <i>Parabellum</i> (7,63 mm SSSR)	4	685	450	600—650	24 (40)	Čehoslovačkoj
9 mm Madsen M. 53	9 mm <i>Parabellum</i>	3,76	780	—	500—550	32	Danskoj
9 mm M. 49	9 mm <i>Parabellum</i>	4,34	710	380	600	32	Francuskoj
9 mm <i>Uzi</i>	9 mm <i>Parabellum</i>	4,1	640	400	650	32	Izraelu

Napomena: Prema podacima iz knjige W. H. B. Smith-a: SMALL ARMS OF THE WORLD i kataloga MADSEN ARMS, DANSK INDYSTRY SYNDIKAT, COMPAGNIE MADSEN.

opredeljuje za automatske (ili poluautomatske) puške koje imaju takve performanse da mogu u potpunosti da zamenе postojeće puške i automate u streljačkim jedinicama.

AUTOMATSKE PUŠKE

Poluautomatske i automatske puške pokazale su se kao vrlo korisna oružja u toku II svetskog rata, naročito u slučajevima proboja fronta kada su manje jedinice morale samostalno da dejstvuju — bez podrške teškog oružja. Pojava automatskog oružja i njegova verovatna upotreba u eventualnom ratu uticale su bitno na taktiku upotrebe streljačkih jedinica. Naime, u atomskom ratu manje streljačke jedinice treba da raspolazu snažnom vatrenom moći streljačkog oružja. Taj problem — povećanja vatrene moći streljačkih jedinica — rešava se naoružavanjem svakog borca automatskim oružjem — automatskom puškom. O tome je bilo dosta diskusije u stručnim časopisima, tako da je taj problem još uvek aktuelan i predstavlja bez sumnje osnovno pitanje u pogledu naoružanja streljačkih jedinica.

Automatske puške dostigle su takav stepen razvoja da su postale univerzalno streljačko oružje; one mogu da gađaju (sa puščanom municijom) jedinačnom i rafalnom paljbom, zatim sa tromblonskim minama, koristeći pri tome položenu i ubacnu putanju, mogu da uništavaju žive ciljeve puščanom municijom i trenutnim tromblonskim minama, kao i oklopljene ciljeve tromblonskim minama sa kumulativnim dejstvom.

Činjenica da su automatske puške osnovno oružje u streljačkim jedinicama, neminovno zahteva da municija koju ova oružja koriste bude osnovna streljačka municija s obzirom na to da će je u borbi ona najviše i trošiti. Pošto automatske puške mogu da gađaju jedinačnom i rafalnom paljbom, udarna energija njihovog zrna dovoljna je da uništi živi cilj na odstojanju do 1.000 m; te puške su težine 4 kg pa mogu uništavati sve ciljeve koji se obično uništavaju vatrom iz automata, pušaka i puškomitraljeza. Iz ovoga proizilazi da ih automatske puške mogu uspešno zameniti u streljačkim jedinicama.

U posleratnom periodu najintenzivniji rad u oblasti streljačkog automatskog oružja bio je posvećen razvoju automatskih pušaka. Sve zemlje koje su industrijski sposobne za proizvodnju automatskog oružja razvijale su sopstvene konstrukcije automatskih pušaka (SSSR, SAD, Belgija, Francuska, Čehoslovačka, Velika Britanija, Švajcarska, Španija, Zapadna Nemačka, Danska i dr.) ili su proizvodile automatske puške na osnovu licenci (Velika Britanija, Kanada, Holandija, Čehoslovačka, Poljska, Finska, Kina, Severna Koreja, UAR i dr.).

Glavne odlike savremenih automatskih pušaka su jednostavna konstrukcija koja omogućava njihovo sklapanje i rasklapanje bez upotrebe alata, lako rukovanje i održavanje. Za izradu pojedinih delova pušaka najčešće se koriste razne vrste čelika koje se mogu termički poboljšavati.

Radi mogućnosti upotrebe tromblonskih mina, kod savremenih automatskih pušaka izrađuje se tromblon u vidu prstenastog ojačanja na prednjem kraju cevi koji se stalno nalazi na njoj. Za izbacivanje tromblonskih mina koristi se poseban metak bez zrna. Automatske puške su takođe snabdevene i nožem, bilo da je fiksiran na pušci ili da se nosi odvojeno od nje.

Savremene automatske puške razvijene su uglavnom na bazi sovjetskog metka 7,62 mm M-43 i metka 7,62 mm NATO.

Uvođenje automatskih pušaka u naoružanje bilo je praćeno sa prilično diskusije. Postavljeno je, na primer, pitanje da li svakom borcu treba omogućiti da gađa rafalnom paljbom, ili je dovoljno da gađa samo jedinačnom. O tom pitanju pojedine armije imaju različita mišljenja.

Tako je, na primer, belgijsku automatsku pušku uveo u naoružanje veći broj zemalja, između ostalih i V. Britanija i Kanada koje proizvode ovu

pušku kao poluautomatsku (gađa samo jedinačnom paljbom). Najpoznatiji modeli savremenih poluautomatskih pušaka su sledeći:

7,62 mm M. 52. Razvijena je u Čehoslovačkoj na bazi češkog metka 7,62 mm M-52 koji je nešto jači od sovjetskog metka 7,62 mm M-43. Radi na principu korišćenja barutnih gasova, ima nož stalno fiksiran na pušci i može da dejstvuje samo jedinačnom paljbom. Ova puška je adaptirana i za sovjetski metak 7,62 mm M-43.

Automatska (poluautomatska) puška F. N. 7,62 mm NATO — Belgija. Razvijena je na bazi metka 7,62 NATO. Nalazi se u naoružanju preko 30 zemalja, pored ostalih, Velike Britanije, Kanade, Australije, Novog Zelanda, Izraela, Perua, Zapadne Nemačke, Austrije, Luksemburga, Južne Afrike, Čilea, Holandije, Portugalije, Sirije, Ekvadora, i Venecuele. Dosad je razvijena u više raznih varijanti, prema zahtevima korisnika.

Britanska i kanadska varijanta ove puške razvijena je samo za poluautomatsku paljbu, dok je varijanta te puške kod većine drugih zemalja razvijena za poluautomatsku i automatsku paljbu. Neke od varijanti ove puške imaju nožice (kod Austrije i Holandije). Na pušku se može učvrstiti nož koji se nosi odvojeno. Najnovije varijante imaju tromblon koji je stalno učvršćen na cev, a ujedno služi i kao skrivač plamena. Postoje varijante ove puške sa drvenim i metalnim kundakom. Radi na principu korišćenja barutnih gasova. Pri izbacivanju tromblonskih mina, okretanjem gasnog regulatora isključuje se rad automatike.

7,5 mm SIG M. 57 razvijena je od strane švajcarske firme SIG na bazi švajcarske municije 7,5 mm M. 11, a podešena je i za korišćenje municije 7,62 mm NATO. Radi na principu usporenog trzanja. Puška ima tromblon koji je stalno učvršćen na cev, zatim

gumeni kundak koji ublažava udar pri izbacivanju tromblonskih mina.

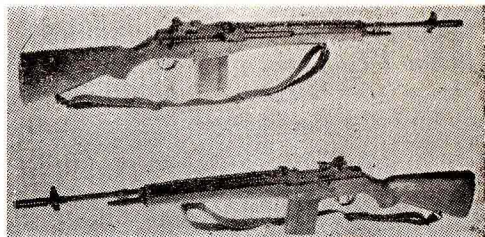
7,62 »Simonov SKS«. Razvijena je u SSSR-u na bazi sovjetske municije 7,62 mm M-43. Radi na principu korišćenja barutnih gasova. Jednostavna je za rukovanje i održavanje. Ima nož koji je stalno na pušci. Može da gađa samo poluautomatskom paljbom. Nalazi se u naoružanju SSSR-a, Istočne Nemačke, Rumunije, Poljske, Kine, UAR-a i dr.

7,62 mm »Kalašnikov AK« (vidi sliku). Razvijena je u SSSR-u gde ovu pušku nazivaju automat. Međutim, po svojim osobinama može se smatrati i automatom i puškom. Razvijena je za sovjetsku municiju 7,62 mm M-43. Radi na principu korišćenja barutnih gasova, a može da gađa jedinačnom i rafalnom paljbom. Proste je konstrukcije, lako se sklapa i rasklapa i pogodna je za rukovanje. Na pušku se može staviti nož koji se nosi odvojeno. Ona se nalazi u naoružanju više zemalja: SSSR-a, Kine, Poljske, Čehoslovačke, Istočne Nemačke, UAR-a i nekih drugih zemalja.

7,62 mm NATO M. 14. Razvijena je u SAD na bazi municije 7,62 NATO. Radi na principu korišćenja barutnih gasova. Po konstruktivnoj koncepciji slična je njihovoj poluautomatskoj pušci kalibra .30 M. 1 koja je bila u upotrebi u II svetskom ratu. Puška 7,62 mm M. 14 može da gađa jedinačnom i rafalnom paljbom. Zbog otežanog nišanjenja pri gađanju rafalnom paljbom sa ramena, predviđeno je da se ova puška snabde nožicama kada se koristi kao automatsko oružje odeljenja (umesto puškomitraljeza). Ova

puška u američkoj armiji zamenjuje poluautomatsku pušku kalibra .30 M. 1, automat kalibra .45 M.3A1, karabin kalibra .30.M.2 i automatsku pušku BAR kalibra .30 (vidi sliku).

7,62 mm NATO AR-10. Razvijena je u SAD, na bazi metka 7,62 mm NATO, za potrebe američkog ratnog vazduhoplovstva. Razvoj ove puške zasnivao se na lakim metalima i najnovijim dostignućima u tehnologiji izrade delova od lakih metala — aluminijumskih legura i plastične mase. Kao rezultat toga dobivena je mala težina puške. Ova puška je podešena za raznovrsnu upotrebu, može da gađa jedinačnom i rafalnom paljbom, da izbacuje tromblonske mine — tromblon joj je stalno utvrđen na cevi, a može da se koristi i kao snajperska puška sa IC-uređajem. Po konstruktivnoj koncepciji spada u red najmodernijih pušaka.

.222 AR-15. Razvijena je u SAD i predstavlja jednu od poslednjih varijanti puške AR-10. Upotrebom lakih legura i plastične mase za izradu delova znatno je smanjena težina puške AR-10; usled toga je dobiveno znatno jače trzanje koje nepovoljno deluje na strelca prilikom nišanjenja i gađanja, a naročito pri gađanju rafalnom paljbom. Da bi se ovi nedostaci otklonili razvijena je puška AR-15 na bazi municije kalibra .222 ili .224. Pošto je metak kalibra .222 znatno manji i lakši od metka 7,62 NATO, a i od metka 7,62 mm M-43, kod ove se puške moglo ići na znatno smanjenje svih njenih dimenzija i težine — u odnosu na pu-

šku AR-10. Kod metka .222 težina zrna je mala — 3,6 g, ali mu je zato velika početna brzina. Kod puške AR-15 početna brzina iznosi 1.020 m/sek, što omogućava dobru preciznost pri gađanju na odstojanjima do 500 m.

Puška AR-15 može da gađa jedinačnom i rafalnom paljbom, kao i da izbacuje tromblonske mine. Na nju se mogu postaviti optički i IC-durbin za noćno nišanje.

7,62 mm CETME M. 58. Razvijena je u Španiji na bazi nemačkog kratkog metka 7,92 mm, a kasnije je adaptirana za metak 7,62 mm NATO. Na razvoju ove puške radili su nemački stručnjaci i po konstrukciji je slična nemačkoj pušci STG. 45 M na bazi kratkog metka 7,92 mm.

Ova puška radi na principu usporenog trzanja zatvarača. Veći broj nje-

nih delova izrađen je od lima, čime je znatno skraćeno vreme njene izrade (u serijskoj proizvodnji potrebno je svega 9 norma-časova). Puška može da gađa jedinačnom i rafalnom paljbom. Na cevi je stalno učvršćen tromblon.

7,62 NATO Beretta M. 59 razvijena je od strane italijanske firme *Pietro Beretta* u tri varijante BM-59, BM-59D, BM-59GL na bazi metka 7,62 mm NATO. Po konstruktivnoj koncepciji, ove puške su slične američkoj poluautomatskoj pušci kalibra .30 M.1.

BM-59GL je najsavremenija, ima tromblon i nišan za gađanje sa tromblonskim minama stalno ugrađen na cev, a može da gađa jedinačnom i rafalnom paljbom.

Ostali podaci za sve ove poluautomatske i automatske puške nalaze se u tabeli 3.

Tabela 3

Naziv puške	Koristi municiju	Ukupno težina (kg)	Ukupna dužina (mm)	Dužina cevi (mm)	Početna brzina (m/sek)	Broj metaka u okviru	Brzina gađanja	Razvijen u
7,62 mm M. 52	7,62 češki M. 52	4,2	1.020	525	740	10	—	Čehoslovačkoj
7,62 NATO F.N.	7,62 mm NATO	4,5	1.053	533	830	20	60	Belgiji
7,5 mm SIG M. 57	švajcarski metak M. 11	5,70	1.110	585	770	24	450—500	Švajcarskoj
7,62 mm »Simonov«	sovjetski M. 1943	3,9	1.050	520	740	10	—	SSSR-u
7,62 mm »Kalašnikov«	„	3,470	870	415	710	30	600	SSSR-u
7,62 mm NATO M. 14	7,62 mm NATO	4,00	1.120	560	830	20	750	SAD
7,62 mm NATO AR-10	7,62 mm NATO	3,25	1.035	535	830	20	700	SAD
.222 AR-15	.222 Remington	2,4	960	510	1.020	20	750	SAD
7,62 mm CETME M. 58	7,62 mm NATO	3,9	1.020	450	820	20	700	Španiji
7,62 mm NATO Beretta BM-59GL	7,62 mm NATO	4,150	1.100	535	830	20	750	Italiji

Napomena: Prema podacima iz knjige W. H. B. Smith-a: SMALL ARMS OF THE WORLD i zapadnonemačkog časopisa WEHRTECHNISCHE MONATSHEFTE broj 2/1959. god.

Kod razvoja mitraljeza takođe su došla do izražaja iskustva iz II svet-skog rata i opšti napredak tehnologije izrade mitraljeza. Savremeni mitralje-zi razvijaju se za višestruku namenu, tj. kao puškomitraljezi (pri gađanju sa nožica) i kao mitraljezi (pri gađanju sa postolja). Uglavnom su razvijeni na bazi puščane municije 7,62 NATO u zemljama-članicama NATO-a, ili na bazi puščane municije 7,62 M.43 u zemljama-članicama Varšavskog ugo-vora.

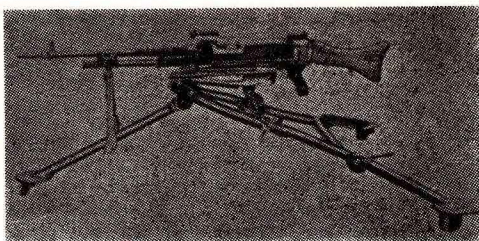
Kod tog razvoja uočavaju se izve-sne karakteristične tendencije. Manje zemlje orijentišu se na mitraljeze op-šte namene, na primer, belgijski mitral-jez M.A.G. 7,62 mm NATO (vidi sliku) može da se koristi: kao puškomitraljez kad gađa sa nožica, kao mitraljez kad gađa sa postolja, a kada mu se odvoji kundak i izmene izvesni delovi — kao mitraljez pogodan za ugradnju na oklopna vozila.

Međutim, velike zemlje, na primer SAD, razvijaju posebne mitraljeze za pešadiju — 7,62 mm NATO M. 60, a posebne za ugradnju na oklopna vozila — 7,62 mm NATO M. 73.

U SSSR-u takođe nije došla do iz-ražaja koncepcija višestruke namene mitraljeza. Tamo je razvijen novi pu-škomitraljez — RPD 7,62 mm koji se koristi isključivo kao puškomitraljez — gađa samo sa nožica. Zbog toga je kod njega i bilo moguće realizovati performanse koje ga čine jednim od najboljih puškomitraljeza na svetu.

Različite koncepcije u pogledu na-mene mitraljeza proističu iz ekonomske moći dotične zemlje. Bez sumnje je da se prilikom razvoja mitraljeza samo za jednu (određenu) namenu mogu kod njega postići daleko bolje performanse. Na primer, ako se mitraljez razvija samo za ugradnju na oklopna vozila, biće tako oblikovan da rukovanje nji-

me u vrlo ograničenom prostoru, kao što je to slučaj u tenku i drugim oklop-nim vozilima, bude što jednostavnije. Razvijanje i osvajanje proizvodnje više modela mitraljeza u jednoj zemlji izi-skuje znatna materijalna sredstva, usled čega je i koncepcija — mitraljez za jednu namenu neprihvatljiva za mnoge zemlje.

Pored različitih koncepcija u pogle-gu namene mitraljeza, postoje različite koncepcije i u pogledu njihove izrade. Pri razvoju novih modela mitraljeza kod zapadnih zemalja u velikoj meri se primenjuju lim i mikro-liv prilikom izrade pojedinih delova, što omogućava bržu i jeftiniju proizvodnju. Međutim, u SSSR-u i dalje koriste uobičajeni način izrade delova — struganjem, što iziskuje vremenski znatno duži rad i poskupljuje proizvodnju, ali se time postiže veća izdržljivost delova, kao i manja osetljivost mitraljeza na spoljne udare. Ujedno je olakšano i održavanje mitraljeza pri upotrebi.

U posleratnom periodu rađeno je relativno malo na razvoju mitraljeza velikih kalibara — od 12 do 15 mm — iz razloga što su mitraljezi tih kalibara nedovoljno efikasni za tučenje savre-menih aviona, a za tučenje zemaljskih ciljeva pešadiji stoje na raspolaganju i druga efikasna sredstva. U ovom do-menu naoružanja jedino je u SSSR-u učinjen znatan napredak — razvojem familije mitraljeza kalibra 14,5 mm na bazi metka 14,5 mm koji je korišćen u II svetskom ratu za pt-puške. Efika-snost mitraljeza 14,5 mm bez sumnje je daleko veća nego mitraljeza 12,7 mm

tipa *Browning* i mitraljeza 12,7 mm DŠK.

Kod savremenih modela mitraljeza primenjuje se hromiranje unutrašnjosti cevi, čime se znatno produžava vek upotrebe cevi i olakšava njeno održavanje. Hlađenje cevi kod svih modela mitraljeza koji su razvijeni u posleratnom periodu vrši se pomoću vazduha.

Najpoznatiji savremeni modeli mitraljeza su:

7,62 mm M. 52. Puškomitraljez razvijen u Čehoslovačkoj na bazi metka 7,62 mm M. 52, koji se nalazi u naoružanju čehoslovačke armije. Ovaj puškomitraljez je kasnije prepravljen za sovjetski metak 7,62 mm M-43. Kod njega je ostvarena mogućnost hranjenja pomoću okvira ili redenika, bez izmene delova, što predstavlja značajnu novinu.

Pri hranjenju iz okvira, brzina gađanja mu je 900 metaka u minuti, a pri hranjenju iz redenika 1.140 metaka. Puškomitraljez radi na principu korišćenja barutnih gasova, ima pojednostavljen sistem bravljenja zatvarača, a veći broj delova izrađen mu je od lima.

SIG mitraljez MG 710 razvijen je za municiju 6,5 mm, 7,62 mm i 7,92 mm od strane švajcarske firme SIG. Ovaj mitraljez je sličan nemačkom mitraljezu 7,92 mm MG-42, dok su mu način učvršćenja cevi, sistem hranjenja i princip rada isti kao kod MG-42.

7,62 mm RPD razvijen je na bazi metka 7,62 mm M-43 i nalazi se u naoružanju Sovjetske armije. Predviđen je za gađanje sa nožicama. RPD je vrlo proste konstrukcije i pogodan je za rukovanje i održavanje. Po konstrukciji je sličan ranijim modelima puškomitraljeza »*Dektjarev*«, izuzev što se hranjenje RPD vrši pomoću redenika koji je u dobošu.

M.A.G. razvijen je od strane belgijske firme F.N. za metak 7,62 mm NATO i švedski metak 6,5 mm. Nalazi se u naoružanju Belgije, Švedske i Velike Britanije. Mitraljez radi na principu korišćenja barutnih gasova, a hranjenje se vrši pomoću redenika slično kao kod MG-42. Cev mu je iznutra hromirana i može se zamenjivati. Brzina gađanja reguliše se pomoću regulatora — od 700 do 1.000 metaka u

Tabela 4

Naziv mitraljeza	Koristi municiju	Ukupna težina (kg)	Ukupna dužina (mm)	Dužina cevi (mm)	Početna brzina (m/sek)	Brzina gađanja u minuti	Razvijen u
7,62 mm M. 52	7,62 mm češki M. 52	8,10	1.040	540	750	1.140	Čehoslovačkoj
SIG MG 710	7,62 mm NATO	12,25	1.160	500	—	—	Švajcarskoj
7,62 RPD	7,62 mm M. 1943	6,750	1.035	510	740	650	SSSR-u
M. A. G.	7,62 mm NATO	11	1.250	545	850	700—1.000	Belgiji
7,62 mm NATO M. 60	7,62 mm NATO	10,7	1.100	560	850	550	SAD

Napomena: Prema podacima iz knjige W. H. B. Smith-a: *SMALL ARMS OF THE WORLD* i iz kataloga SIG i MADSEN.

minuti. Mitraljez može da gađa sa nožica (puškomitraljez) i sa postolja.

7,62 mm NATO M. 60 razvijen je u SAD za potrebe američke armije na bazi metka 7,62 NATO; M. 60 ima naziv mitraljeza opšte namene i zamenjuje u naoružanju američke armije laki i teški mitraljez kalibra .30 *Browning*. Mitraljez M. 60 (T-161 E3) je rezultat čitave serije konstrukcija čiji je razvoj započet krajem II svetskog rata.

Mitraljez M. 60 takođe radi na principu korišćenja barutnih gasova i ima sistem hranjenja pomoću redenika kao kod MG-42. Mogućna je brza zamena cevi. Mitraljez može da gađa sa nožica i postolja.

Ostali podaci o savremenim mitraljezima dati su u tabeli 4.

ZPU 14,5 mm. Protivavionski mitraljez razvijen u SSSR-u na bazi metka 14,5 mm. Postoje tri njegove varijante: ZPU-1 sa jednom cevi (mitraljezom) i postoljem sa dva točka, ZPU-2 sa dve cevi i postoljem sa dva točka, ZPU-4 sa četiri cevi i postoljem sa četiri točka.

ZPU je namenjen za tučenje nisko-letećih aviona i zemaljskih ciljeva. Radi na principu trzanja cevi, hranjenje se vrši pomoću redenika, a omogućena mu je i brza zamena cevi.

Inž. M. Vasiljević

RAT U ALŽIRU I TAKTIČKI POSTUPCI JEDINICA ALN

Pripreme alžirskog naroda za oružanu borbu protiv francuskih vlasti otpočele su davno pre njenog stvarnog izbijanja. Već 1949. godine, Narodna partija Alžira počela je da priprema — preko MTLĐ (Pokret za trijumf demokratskih sloboda) — poluvojničku organizaciju namenjenu da deluje na celoj teritoriji Alžira. Odmah se pristupilo obuci u rukovanju oružjem, stvarane su prve formacije, ilegalne ćelije itd. Međutim, početkom aprila 1950. ta organizacija je otkrivena i francuske vlasti su otpočele progone po celoj zemlji. Dolazi do velikih hapšenja pripadnika te organizacije, od kojih su mnogi osuđeni na 15 do 20 godina robjice. Ipak, pojedinim rukovodiocima polazi za rukom da pobegnu iz zatvora i da ponovo pristupe organizovanju oružane borbe.

Pripremajući se za oružanu borbu, alžirski kadrovi su izučavali gerilsku taktiku. Oni su na sve strane tražili materijal o gerilskom ratovanju u Španiji, a posebno su se interesovali za iskustva iz II svetskog rata, kao i za

U članku je dat razvoj koncepcije i taktike oružane borbe nacionalno-oslobodilačke armije Alžira (ALN) prema sledećim materijalima: Zdravko Pečar: *Alžir*, izdanje »Kulture«, 1959. god.; *Partizanska taktika alžirskog stila*, iz američkog časopisa »Army«, 1960. god.; Lieutenant-colonel J. Perret-Gentil: *L'armée française face à la guerre subversive*, iz belgijskog časopisa »L'Armée — la Nation«, oktobar—novembar i decembar 1959. god.

izučavanje literature o partizanskom ratu.¹

Početni period oslobodilačkog rata alžirskog naroda nije imao formu masovnijeg oružanog ustanka, već je započeo u obliku većeg broja atentata i napada diverzantskih grupa i komandosa i postepeno je poprimao oblike masovnije borbe.

Već krajem 1954. godine, ustanici su u raznim krajevima Alžira preduzimali mnogobrojne akcije i napade na žandarmerijske postaje i policijske komesarijate, kasarne, manje grupe žandarma i francuskih vojnika, na skladišta oružja i druge objekte. Te su akcije izvodile borbene grupe koje su bile jačine od 5 do 15 boraca. Do oružja su dolazili zaplenom od francuskih vojnika, žandarma, policajaca, lugara i na druge načine. Najveći deo naroda izražavao je simpatije prema prvim grupama buduće nacionalno-oslobodilačke armije. Međutim, tih prvih dana kod jednog dela naroda vladali su strah i neizvesnost u pogledu ishoda započete borbe za oslobođenje. To je bio rezultat dugogodišnje francuske okupacije. Uspesi prvih oružanih grupa razbijali su ovu rezervisanost tog manjeg dela naroda, a tome je isto-

¹ Tražili su i jugoslovenska iskustva, a posebno biografiju maršala Tita, jer su verovali da će u njima naći odgovore na neka pitanja koja su ih interesovala. Sve ovo su upoređivali sa sopstvenim iskustvima iz borbe s partizanima u Indokini, kod Dijen Bijen Fua i drugde, gde su mnogi od njih učestvovali kao borci i podoficiri francuske armije (u redovima »Alžirskih strelaca«).

vremeno doprineo i pravilan stav boraca ALN prema narodu².

U proleće 1955. godine uslovi za dejstvo gerilskih grupa poboljšali su se. Očišćena su vrlo značajna područja od predstavnika francuske administracije i izdajnika. Narod je počeo da daje masovniju podršku čitavom pokretu.

Akcije oružanih grupa u gradskim centrima počele su tek 1956. godine. Izvođeni su napadi na policijske i žandarmerijske stanice, paljene su javne zgrade i vršeni atentati na izdajnike i policijske agente.

Oslobodilačka borba alžirskog naroda dobila je šire razmere krajem 1956. godine. Ustanak je tada obuhvatio čitavu teritoriju Alžira. Nije bilo ni jedne pokrajine, grada ili sela gde na terenu nije bilo nacionalno-oslobodilačkog fronta i oružanih grupa i gde se nisu vodile akcije protiv francuske armije i administracije. Naročito je ta aktivnost došla do izražaja u planinskim predelima Velike Kabilije, u dolini Sumama, oblasti Konstantina, Oresa i Nemenčasa (prema Tunisu) i Uarsenisa, Glena i Sanda (prema Maroku). U ovim oblastima stvorene su i slobodne teritorije. Takođe je pojačana aktivnost snaga prema pojedinim objektima i posadama i na drugim područjima, a železnički i drumski saobraćaj u tim oblastima bio je potpuno paralisano. Grupe vozila i kamiona mogle su se kretati samo uz oružanu pratnju i jača obezbeđenja. Borbene

² »Kad je došla zima 1954/55. god. nismo mnogo ulazili u sela, nego smo boravili pod otvorenim nebom, na snegu i kiši. Kad je narod video da pobeđujemo u borbi protiv francuske vojske, počeo je da nas poziva u svoje kuće. Ušli bismo noću u selo i, ako je bila mala grupa, po ceo dan ne bismo izlazili iz kuće da ne bismo otkrili svoje prisustvo, ni doveli u opasnost jataka koji nam je davao sklonište« — tim rečima je Sisaja, jedan od organizatora alžirskog ustanka, objašnjavao način ratovanja i pridobijanja stanovništva za ustanak.

akcije izvodio je veliki broj gerilskih grupa, zatim grupa komandosa, kao i četa i bataljona.

Razvojem ovakve situacije i sve jačim narastanjem nacionalno-oslobodilačkog pokreta i ozbiljnijim ugrožavanjem kako rasturenih francuskih snaga i objekata, tako i njihove administracije, francuska komanda u Alžiru našla se u nezavidnoj situaciji, tražeći načine kako da razbije i uguši pokret alžirskog naroda. S obzirom na to da preduzete akcije i represalije u oblastima gde je pokret bio najjači nisu dale očekivane rezultate, francuska armija je bila prinuđena da neprekidno pojačava snage i da, pored dotadašnjih mera, pređe na sistem takozvanih »kadrizaža«³ u cilju posedenja i kontrole čitave teritorije, a naročito onih oblasti koje su bile šire zahvaćene nacionalno-oslobodilačkim pokretom.

Međutim, i pored svih ovih mera Francuska nije uspela da izmeni situaciju u Alžiru niti da parališe alžirski pokret. Naprotiv, nacionalno-oslobodilačka vojska nastavila je da vodi odlučne akcije, prisiljavajući francuske snage na stalnu borbu. Vođstvo alžirskog vojnog pokreta nalazilo se u zemlji. Ono je stvaralo planove akcija i napada na okupatorove snage. To rukovodstvo imalo je veliki uticaj na razvoj događaja, a posebno na koordinirano izvođenje akcija na čitavoj teritoriji.

Ovaj period — od početka ustanka novembra 1954. godine pa do polovine 1957. godine — karakteriše plima ustanka. Konceptcija FLN je očigledno bila: nametnuti dugotrajni i iscrpljujući rat, stvoriti nesnosno stanje za francuske snage i administraciju i tražiti rešenje u podršci svetske javnosti

³ Šahovski raspored uporišta (garnizona) koja pomoću manjih grupa i patrola, artiljerijske vatre i avijacije, efikasno kontrolišu zaposednute teritorije od strane francuskih oružanih snaga.

i međunarodnih organizacija i u pri-
siljavanju Francuza da konačno uvide
da nezavisnost Alžira postaje stvarnost
koja se ne može izbjeći. Taj period ka-
rakteriše se i nastojanjem rukovodstva
FLN da se pokret unutar Alžira i u
Francuskoj (među Alžircima koji su se
tamo nalazili) organizaciono i politički
učvrsti.

Treba imati naročito u vidu i činje-
nicu da je krajem 1956. i početkom
1957. godine došlo do većeg odlaska
rukovođićih kadrova u susedne i osta-
le arapske zemlje. To je objašnjavano
potrebom za organizovanjem pomoći i
podrške pokretu u arapskim i ostalim
zemljama, iznošenjem »alžirskog pro-
blema« na diskusiju u međunarodnim
organizacijama, a naročito pred Orga-
nizaciju ujedinjenih nacija.

Druga polovina 1957. i 1958. godina
karakterišu se velikim ofanzivnim ope-
racijama francuskih oružanih snaga
radi likvidacije FLN i ALN i razbija-
nja pokreta u celini. Konceptija ruko-
vodstva FLN i ALN u to vreme sasto-
jala se u izbegavanju frontalnih borbi
i prebacivanju snaga u manje ugro-
žena područja radi očuvanja žive sile
i pokreta u celini. Verovatno je, iz
sasvim određenih razloga, izvlačenje
većeg dela snaga u pograničnu zonu
prema Maroku i Tunisu bilo unapred
predviđeno, s tim da do njihovog ak-
tiviranja dođe posle jenjavanja fran-
cuskih ofanzivnih dejstava. Ostavljanje
manjih snaga u unutrašnjosti zemlje
trebalo je da obezbedi kontinuitet dej-
stva i pripremi uslove za buduće ope-
racije glavnine stacionirane u pogra-
ničnim oblastima prema Tunisu i Ma-
roku.

Počev od 1957 godine organizacija
ALN, način i obim njenih dejstava ni-
su više odgovarali daljem razvoju po-
kreta i opštoj plimi oružane borbe.
Iako je rukovodstvo FLN i ALN do-
nekle poznavalo iskustva iz drugih
oslobodilačkih ratova o potrebi razvoja

i formi organizacije oružanih snaga,
jačanja intenziteta i obima oružane
borbe, ono nije formiralo veće jedinice
jer bi one verovatno bile daleko pod-
ložnije bržem razbijanju, pa čak i de-
limičnom uništenju, već je ostalo i
dalje na manjim jedinicama.

Rukovodstvo FLN je cenilo da će
rat, s obzirom na opšte uslove u kojima
se odvijao, biti dug i iscrpljujući i da
je, s tim u vezi, potrebno čuvati živu
silu, odnosno da se, bez obzira na ve-
ličinu jedinica i sopstvenih snaga uop-
šte, francuskoj armiji ne mogu namet-
nuti takvi bojevi koji bi je doveli do
odlučujućeg poraza i primorali Fran-
cuskcu da se odrekne Alžira. Računajući
sa tom činjenicom, Oslobođilački front
Alžira podizao je bezbroj stalnih baza,
skrovišta i depoa snabdevanja u svim
pogodnijim delovima zemlje.

Osim toga, po oceni alžirskih ruko-
vodilaca, na više (formi organizacije
oružanih snaga i borbena dejstva krup-
nijih razmera nije se moglo ići još i iz
sledećih razloga:

a) Francuzi su raspolagali savre-
menim vezama obaveštavanja i jakim
avijacijom koja je bila u mogućnosti da
se za veoma kratko vreme nađe nad
mestom na kome bi se pojavile alžirske
jedinice. Ako bi se u takvim uslovima
prikupljao veći broj jedinica, one bi
postale pogodan objekat za njene na-
pade i izložile bi se udarima nadmoć-
nijih francuskih snaga.

b) Oslobođilačka armija Alžira nije
raspolagala lakopokretnim pav-sred-
stvima radi zaštite svojih jedinica, niti
savremenim sredstvima radio-veze.

c) Rat u Alžiru nije vođen samo
protiv moderno naoružane i oprem-
ljene francuske armije, već protiv čit-
avog bloka koji je materijalno poma-
gao francuske oružane snage.

Na osnovu ovakvih procena i objek-
tivnih okolnosti, alžirski rat je nemi-
novno morao ostati i sprovesti se na
teritorijalnom principu, u okviru ma-

njih jedinica (četa-bataljon), gerilskih grupa i komandosa. Osnovna inicijativa za oružane akcije protiv francuskih jedinica bila je u rukama vojno-političkih rukovodilaca ALN koji su na svojim sektorima izvodili borbene akcije samostalno ili u međusobnom sadejstvu. Nastojali su da budu u stalnom dodiru sa neprijateljem, da ga neprekidno drže u napetosti, naročito kada se nalazio u pokretu, dok su ređe napadali na francuska utvrđena uporišta i garnizone.

Francuzi su primenom raznih represivnih mera (raseljavanje stanovništva i njegovo odvođenje u koncentracione logore, spaljivanje pošumljenih pojaseva, uvođenje sistema »zabranjenih zona«) uspjeli da nanesu ozbiljne gubitke jedinicama ALN, da njenu glavninu potisnu u Tunis i Maroko i da dovedu u pitanje egzistenciju manjih grupa koje su ostale u samom Alžiru. Naime, zbog raseljavanja u izvesnim delovima zemlje, te su grupe ostale bez nužne podrške naroda, a njihovo pomaganje sa strane bilo je, zbog teškoća u savlađivanju francuskih utvrđenih linija, svedeno na minimum.

Zahvaljujući čvrstom moralu, Alžirci su — i pored teške situacije (grubih represalija od strane Francuza, osetnih gubitaka i razdvajanja snaga) — uspjeli da se održe i organizaciono povežu.

Vremenski period od 1959. godine pa nadalje karakteriše se daljim organizacionim sređivanjem i naoružavanjem glavnine oružanih snaga ALN u pograničnim pojasevima, dejstvima radi uznemiravanja francuskih snaga na utvrđenim linijama i prebacivanjem manjih grupa u unutrašnjost; zatim, dejstvima manjih grupa i komandosa u unutrašnjosti, a naročito diverzantskim i saboterskim dejstvima u velikim gradovima. Za taj period karakteristična je politička delatnost kako unu-

tar Alžira tako i spolja, s obzirom na to da su se pojavili prvi znaci za rešavanje alžirskog problema putem pregovora i u samoj Francuskoj.

U tom periodu težište nije bilo na vojnim akcijama, već na diplomatskoj aktivnosti (pritisku svetskog javnog mnjenja na Francusku koja se našla u teškoj položaju zbog dugotrajnog rata itd.) Zbog toga su se u toku poslednje dve godine alžirskog rata izvodile samo manje akcije, više se politički delovalo i radilo na učvršćivanju snaga i pokreta u celini.

Jenjavanje borbe u unutrašnjosti, kao i odugovlačenje rešenja alžirskog problema za zelenim stolom uticali su na stvaranje tendencija za postepenim prebacivanjem glavnine snaga iz pograničnih oblasti prema Tunisu i Maroku u Alžir i ponovnim oživljavanjem pokreta. Međutim, razvoj situacije i nove nade u povoljan završetak rata na bazi pregovora nisu omogućili sprovođenje te koncepcije.

Period poslednjih razgovora radi rešavanja alžirskog problema karakteriše pojačana politička aktivnost u Alžiru i Francuskoj (štrajkovi, manifestacije za FLN i nezavisnost Alžira, izvođenje manjih borbenih dejstava, kao i pojačani spoljnopolički kontakti radi priznavanja alžirske vlade itd.). Kako je kasnije došlo do sporazuma u Evijanu i do prekida vatre, stvorene su osnove za rešenje problema alžirske nezavisnosti.

Sve ovo o razvoju rata u Alžiru i koncepcijama koje je rukovodstvo FLN i ALN imalo u pojedinim etapama borbe za nezavisnost neophodno je bilo izneti, bar u osnovnim crtama, da bi se mogla razumeti taktika jedinica ALN na čemu je i težište u ovom članku. Pošto je proizišla iz iznetih specifičnih opštih uslova, ona predstavlja nov doprinos iskustvima oslobodilačkih pokreta u borbi za slobodu i nezavisnost, kao i partizanskom ratu

protiv zavojevača uopšte. Pristupajući analizi taktičkih postupaka jedinica ALN svestan sam da je materijal kojim sam raspolagao vrlo oskudan, te da će ono što iznosim biti vrlo šturo. Međutim, zbog značaja ovih iskustava, mislim da je svaki, pa i najmanji, doprinos njihovom osvetljavanju dragocen.

Taktika partizanskog ratovanja koju je ALN primenjivala bila je raznovrsna, a zasnivala se na nekim već poznatim principima vođenja borbe pojedinih oslobodilačkih pokreta.⁴ Alžirci su svoju, takozvanu »regularnu«, armiju angažovali za: vršenje sabotaža i diverzija na železnicama, saobraćajnim mrežama, putevima i drugim objektima; napade iz zasede na neprijateljeve kolone na maršu i konvoje; napade na manja uporišta, naročito ona u kojima je posada bila sastavljena od Alžiraca, radi njihove likvidacije, nanošenja gubitaka i zaplene oružja; napade na farme; akcije protiv neprijateljevih snaga angažovanih u ofanzivnim dejstvima.

⁴ Smatra se da su mnogi alžirski rukovodioci stekli dragocena iskustva u francuskoj armiji prilikom borbi protiv oslobodilačkih pokreta. Oni su izučavali načine dejstva i taktiku tih pokreta, a naročito dejstva vijetnamskih gerilaca u Indokini. Kad su kod Dijen Bijen Fua pali u zarobljeništvo, mogli su na kursovima i u školama kod Vijetnamaca da steknu bogata politička iskustva i da svoja praktična vojna iskustva teoretski prošire. To im je umnogome pomoglo oko izgradnje sopstvene vojne doktrine i taktike vođenja rata u Alžiru. Oni su proučavali i druge oslobodilačke ratove kao, na primer, naroda Jugoslavije i dr. Tako je jedan istaknuti alžirski komandant često govorio svojim borcima kako je Tito četiri godine ratovao i postizao velike uspehe u srcu okupirane Evrope. Iako je bio neprekidno opkoljen, Tito je uspevao uvek da tuče neprijatelja.

O tim iskustvima alžirskih rukovodilaca govore i neka uputstva objavljena 1958. godine u listu »El Džebel« (planina) pod naslovom »Sedam glavnih tačaka gerilske taktike«. Citiraćemo samo dve: »Ako neprijatelj napreduje — uklonimo se, ako stacionira — napadajmo ga, ako se povlači — sledimo ga«, i »Biti odlučan, to znači ne kasniti i ne oklevati«.

Akcije jedinica ALN počinjale su obično svake godine septembra i trajale su do aprila ili maja naredne godine (8 meseci). U tom periodu noći su duge (ovo je omogućavalo konspirativne pokrete i na veću daljinu), velike su magle (što je sprečavalo aktivnost francuske avijacije), raskvašeni su putevi (teža je bila upotreba brzopokretnih — motorizovanih jedinica francuske armije), itd. Period prividnog zatišja trajao je od maja do septembra, kada se osećala veća aktivnost jedinica francuske armije.

Taktika jedinica ALN morala se prilagođavati i različitim zemljišnim uslovima. Severni predeli Alžira, usled brdovitijeg terena pokrivenog hrastovim šumama, ispresecanosti zemljišta, vodenih tokova koji brzo stvaraju blatnjave puteve, bili su veoma podesni za akcije ustanika. Zbog toga su, pored ostalog, u ovom delu oružana dejstva bila najrazvijenija, dok je u južnim predelima Alžira taktika morala biti drugačija. Tamo nema planina i šuma, već je gola ravnica, ponegde malo brežuljkasta, po kojoj neprekidno duva saharski vetar koji za vrlo kratko vreme izvuče svu vlagu iz organizma. Teškoće oko vode predstavljale su u ovim predelima problem više. Zapaženo je da se borci premešteni sa juga na sever, u uslovima planinskog ratovanja nisu osećali dobro, da su postali nesigurni u šumi jer su bili naviknuti na otvorene terene, gde se neprijatelj dobro vidi i gde se može pratiti svaki njegov pokret. Zbog neprekidnih marševa i pokreta po planinskim stazama, vojnici su se fizički osposobili, postali su izdržljivi i dobri poznavaoци zemljišta. U tom pogledu nije bilo većih razlika između starešina i vojnika. Svi su živeli pod jednakim uslovima i potčinjavali se vrlo strogim pravilima.

Zasede i diverzije. Alžirci su veoma često izvodili dejstva iz zasede, kombi-

novana sa postavljanjem mina. U tome su bili vrlo vešti. Ovakve zasede su obično izvođene sa jedinicama regularne armije radi uništenja ili zarobljavanja neprijatelja i zaplene oružja. Jačina snaga u ovim zasedama kretala se od jednog voda do čete, a obezbeđenje su pri tome vršile pomoćne — dopunske snage. Zasede su izvođene danju i noću, bile su brze i dobro pripremljene. U njihovom radu zastupan je princip »udari, brzo postigni uspeh i povuci se«. ALN je u tom pogledu naročita bila aktivna 1955. i 1956. godine, kada je izvela preko 285 takvih zaseda. Alžirci su najviše voleli da Francuze uhvate na otvorenom, da se s njima pomešaju i tako izbegnu dejstvo artiljerije i avijacije.

Ali je bila vrlo aktivna i u izvođenju diverzija. To je bio tzv. »rat komaraca« koji su Alžirci najviše voleli, posebno protiv pokretnih delova francuskih oružanih snaga. Ponekad je samo u toku jednog dana izvođeno preko 50 raznih napada i diverzija, od kojih su Francuzi trpeli velike gubitke. Pri tome je korišćen plastični eksploziv. Alžirci su bili vrlo aktivni i u napadima na železničke kompozicije, komunikacije, Transporte, rudnike, petrolejske izvore u Sahari, naftovode i druge objekte. Karakteristično je da nisu uništavali industrijske i druge veće objekte koji nisu imali vojni značaj. U svakoj akciji Alžirci su imali prednost; njihovi, svuda prisutni, civilni pomagači služili su im kao »ljudski radari«, izviđači, obaveštajni agenti i vodiči. Ovi skriveni ratnici infiltrirali bi se u sela koja drže Francuzi, obilazili teren pre regularnih jedinica ALN-a i, uprkos žestokih francuskih protivmera, obezbeđivali su sveže informacije ALN-u. Zbog ovoga su francuske trupe retko postizale potpuno iznenađenje.

U susretima sa motorizovanim delovima i tenkovima, Alžirci su vrlo

efikasno koristili pt-sredstva (bestrajne topove 57 mm, bazuke i energabombe). Oklopna kola i transportere napadali su benzinskim flašama, granatama, pt i drugim bombama. Posebno su bili vešti u postavljanju mina i rušenjima na komunikacijama koje prolaze kroz teško prolazno zemljište (kroz useke i klance).

Dejstva komandosa. U taktičkim dejstvima ALN posebnu ulogu igrali su odredi komandosa, koji su bili formirani od najboljeg ljudstva, odlično naoružani i dobro uvežbani za akcije u naseljima i gradovima, za dejstva pri upadima u neprijateljske garnizone, pri napadu na vojne objekte itd. Svojom veštinom i odvažnošću nanosili su ozbiljne gubitke neprijatelju i unosili paniku u njegove redove, a potom su se redovno sa uspehom povlačili. Oni su predstavljali najelitnije udarne delove nacionalno-oslobodilačke vojske Alžira. Aktivnost komandosa posebno je došla do izražaja 1955/56. godine. U toku ove dve godine oni su izveli niz vrlo uspešnih akcija na čitavoj teritoriji Alžira, a posebno u oblasti Konstantina, na policijske i žandarmerijske stanice, kasarne, administrativne zgrade, rudnike, železničke stanice i kompozicije, skladišta benzina i drugog materijala. Naročito su se obračunavali sa kolaboracionistima i

drugim pripadnicima francuske administracije i vlasti.

Napadna dejstva. Napade na isturene garnizone, farme, sela, rudnike železa, pretovarne stanice vojnog materijala, isturene postaje, komunikacije i druge objekte, jedinice ALN obično su izvodile noću, po lošem vremenu i slaboj vidljivosti, iznenadno i sa bliskih odstojanja. Da bi neprijatelja obmanule o glavnom cilju napada i težištu dejstva, ove jedinice su napade i uznemiravanja jednovremeno izvodile na više objekata. Za rušenje pojedinih objekata i bunkere koristile su bestrajne topove 57 mm, bazuke i MB 81 mm koje su obično koristile za podršku, a s njima su često uznemiravali i pojedine garnizone. Napade su izvodile prikriveno, izrađujući brzo otvore kroz prepreke, ubacujući kroz njih jurišne jedinice, a zatim i ostale snage. Težile su da se što pre probiju u objekat napada, jer su na taj način postizale najbolje uspehe i unosile zabunu kod neprijatelja. Kada je posada savladana, brzo su prikupljale oružje i opremu, a ranjene i zarobljene izvlačile i sprovodile u pozadinu. Francuske zarobljenike, nemačke, italijanske i druge vojnike iz Legije stranaka koristile su za propagandu.

ALN je napadala manja naseljena mesta i slabija uporišta i to obično ona u čijoj su »odbrani« učestvovali i mobilisani Alžirci. Takva uporišta Alžirci bi napadali uzastopno po nekoliko puta, dok ne bi skršili otpor neprijatelja ili ga prisilili na evakuaciju. Pre napada na uporišta ustanici bi se povezivali sa svojim sunarodnicima koji su bili mobilisani u francuske formacije, i od njih su dobijali potrebne podatke o sastavu i jačini francuskih snaga, njihovom rasporedu i sl. U toku borbi ovi mobilisani Alžirci su prebegavali na stranu ustanika, ili su dejstvovali iznutra.

Napade na jaka uporišta i gradove ALN je izbegavala. S jedne strane zbog toga što nije imala težeg naoružanja (ono se počelo nabavljati tek od 1956. god.),⁵ a sa druge, pre svega, zbog toga što su komande ALN polazile od pretpostavke da ukoliko bi ALN i zauzela pojedine manje gradove, ne bi ih mogla zadržati. Za osvajanje gradova bila je potrebna koncentracija znatnijih snaga i sredstava, a to bi francuska avijacija jedva dočekala. Prema objašnjenjima nekih alžirskih rukovodilaca, cilj taktičkih dejstava alžirskih jedinica nije bilo zauzimanje i držanje teritorije ili pojedinih položaja i objekata po svaku cenu, već uništavanje neprijateljeve žive sile, tehnike, borbenih sredstava, opreme i materijala.

Treba napomenuti da su Francuzi da bi lakše branili pojedina uporišta, pored ostalog, postavili uz njih koncentracione logore u kojima se nalazilo alžirsko stanovništvo sa pojedinih ustaničkih prostorija. Pri napadu na ovakva uporišta Alžirci su izbegavali pravce na kojima su bili takvi logori kako se sopstveno stanovništvo ne bi našlo između dve vatre. Međutim, i pored gubitaka svog stanovništva, Alžirci su ponekad bili prinuđeni da napadaju i tim pravcima.

Odbrambena dejstva. Alžirske jedinice su prihvatale borbu sa jačim snagama samo kada su na to bile prinuđene i kada im je takav način vo-

⁵ Uglavnom jedinice ALN su raspolagale raznim vrstama lakšeg naoružanja trofejnog porekla (američkog, britanskog, francuskog, nemačkog i italijanskog). Imali su obične i poluautomatske puške, automate, puškomitraljeze i mitraljeze i nešto MB 50, 60 i 81 mm. Tek od 1953. god. počeli su nabavljati iz inostranstva nešto više naoružanja — MB 81 i 120 mm, municije i druge opreme. U pav i pt sredstvima stalno su oskudevali. Međutim, posle 1957. god. ubacivanje oružja i opreme u Alžir već je bilo otežano i ograničeno, tako da su se njime uglavnom mogle snabdevati jedinice vani.

đenja borbenih dejstava odgovarao. U takvim slučajevima, kada bi se sukobili s francuskim jedinicama, Alžirci su nastojali da se izmešaju s neprijateljem i vode borbu prsa u prsa, jer bi tada trpeli najmanje gubitke od neprijateljeve avijacije i artiljerije. Prilikom borbi neprijateljeva avijacija pričinjavala im je najviše teškoće pošto nisu raspolagali pav-sredstvima. Oni su, i pored toga, uspjeli da unište dobar broj francuskih aviona i helikoptera. Alžirske jedinice su izbegavale frontalne borbe, a kad bi do njih i došlo, postavljale bi se na bokove ili bi nestajale. Nikada se nisu odsudno branile niti su uporno držale određeno zemljište. Jedino bi ponekad angažovale vod ili odeljenje radi usporavanja francuskog naleta, kako bi izvukle veće jedinice. Parola je bila »živeti da bi se borilo sledećeg dana, a ne postati nepokretna meta francuskim avionima, artiljeriji i legionarima«. Kao rezultat ovakvog načina dejstva, većina najjačih udaraca francuske armije padala je u prazno. Dopunske (pomoćne) snage u pozadini imale su u takvim situacijama zadatak da vrše sabotaže, napadaju pozadinske delove i komunikacije, prave zasede i vrše zaprečavanja radi nanošenja gubitaka i usporavanja pokreta neprijatelju. Te jedinice nisu napuštale svoje rejone dejstva, već su obično na njima ostajale i kada je neprijatelj preduzimao operacije »čišćenja«; tada se njihovo ljudstvo mešalo sa stanovništvom i ostajalo kod kuće. Ove snage imale su zadatak da: obezbeđuju tajna skladišta oružja i municije i skloništa ranjenika; održavaju moral stanovništva i kontrolišu njegovo stanje (da vrše obezbeđenje od izdaje kolebljivih elemenata i vode borbu protiv njih); intenzivno pomažu delatnost obaveštajne službe i organizuju snabdevanje udarnih — pokretnih jedinica informacijama o pokretima i namerama neprijateljskih snaga koje vrše

operacije »čišćenja«; i; najzad, da pripremaju prihvrat udarnih — pokretnih partizanskih jedinica kada se vrate posle tog »čišćenja«. Posle prolaska francuskih snaga preko određene teritorije, pokretne (operativne) snage ALN ponovo su se vraćale i oživljavale pokret. Okruženja su izbegavale, a kada bi do njih i došlo, vešto su se izvlačile i probijale. U početku su često imale i većih gubitaka, jer su Francuzi vešto primenjivali okruženje sa širokih osnovica i, kombinujući to sa ubacivanjem snaga pomoću helikoptera, stvarali su manje obruče i rasecali jedinice ALN na manje grupe.

Savlađivanje francuskih utvrđenih linija. Ustanici su noću savlađivali francuske utvrđene linije jer su budno bile čuvane do 24 časa. Naime, Francuzi su smatrali da se posle tog vremena ustanici neće usudivati da prelaze liniju jer ne bi imali vremena da je do zore savladaју. Pri njihovom savlađivanju ustanici su praktikovali sledeće načine:

a) kopanje ispod žica, zbog čega su Francuzi primenjivali rešetke; to je primoralo ustanike da kopaju dublje ispod prepreka;

b) sečenje žica, što su Francuzi parirali učvršćivanjem žica i pojačavanjem sistema alarmnih uređaja.

Alžirci su linije prelazili u manjim grupama od 50 do 150 ljudi. Da bi zavarali neprijatelja o mestu pravog prelaza, oni su na drugim odsecima preduzimali demonstrativne napade. Po prelasku linije, grupa se razbijala u manje grupe. Cilj ovih grupa obično je bio: priključivanje i donošenje oružja i municije oružanim grupama u unutrašnjosti, oživljavanje pokreta, razvijanje borbe u unutrašnjosti.

Francusko reagovanje na ove prelaske linija bilo je drastično. Francuzi su prvo slali izviđačku avijaciju da otkrije položaj grupe. Zatim bi upući-

vali lovačko-bombardersku i bombardersku avijaciju koje su imale zadatak da uspire i ometu njen pokret. Posle avijacije slali su helikopterski desant sa zadatkom blokiranja grupe i stvaranja vremena za pristizanje pokretnih rezervi.

Pošto nisu imale dovoljno sredstava za savlađivanje ovih linija, kao ni artiljerije i drugih sredstava za podršku snaga, jedinice ALN su gotovo sve svoje pokušaje plaćale ogromnim žrtvama, a odgovarajuće rezultate ipak nisu postizale.

Interesantna su još iskustva alžirskih jedinica u pogledu zbrinjavanja ranjenika i organizacije ishrane.

Alžirci su vodili posebnu brigu o ranjenicima. Pojedinci su proučavali jugoslovenska i druga iskustva u tom pogledu, odnosno slučajeve u kojima su čitave borbe vođene za ranjenike. Zdravstvena služba u jedinicama ALN zavisila je najčešće od sektora u kome su vođene borbe i sredstava kojima se raspolagalo. U unutrašnjosti zemlje, kako na slobodnim teritorijama tako i na onim u koje se privremeno upadalo, organizovane su bolnice skrivene u planinama. Bolničari i pojedini lekari bili su opremljeni najnužnijim sanitetskim materijalom i lekovima koji su nabavljani dobrovoljnim priložima, a kupovani u Francuskoj ili alžirskim gradovima.

Oni koji se nisu mogli nabaviti ovim putem dobavljani su iz inostranstva i slati u unutrašnjost zemlje. U graničnim područjima prema Tunisu i Maroku bila je organizovana služba prebacivanja ranjenika na teritoriju tih zemalja, gde su u određenim bolnicama radili i vodili brigu o ovim ranjenicima i alžirski lekari.

Pojedine ranjenike su prenosili — do improvizovanih udaljenih bolnica — na mulama, nosilima i leđima boraca, naravno, bez upotrebe morfijuma, an-

tibirotika ili odgovarajućih zavoja. Neke su prenosili i smeštali i u gradove, gde su ilegalno lečeni, a po ozdravljenju su vraćani u svoje jedinice.

Pravilo je bilo da se ni u jednoj borbi ranjeni, pa čak ni mrtvi, ne smeju ostaviti. Zato su Francuzi prilikom sukoba vrlo retko mogli naići na ranjene i poginule Alžirce. U težim situacijama, kad se postavljalo pitanje očuvanja žive sile, Alžirci su svoje ranjenike skrivali u šume, pa bi se kasnije vraćali po njih i ukazivali im odgovarajuću pomoć.

U početku oružane borbe jedinice ALN hranile su se na razne načine po selima. Njihova ishrana bila je vrlo oskudna: hleb bez kvasca, paprika, kafa i neka vrsta kaše, vrlo retko ovčevina, riža i kozje mleko. Nešto kasnije prešli su na drugačiji i organizovaniji način ishrane. Svaki borac nosio je hranu u jednom malom džaku (2 kg prženog žita ili riže — samlevena i pomešana sa oko 2 kg šećera i toliko vode). To im je bilo osnovno sledovanje hrane za 4—5 dana. Pored toga, u težim situacijama (ofanzivama) koristili su za ishranu i razne vrste trava i divljeg povrća, od kojih su neke slične crnom luku, a druge divljoj salati. S obzirom na to da su im šume prepune divljači, ona je dobrim delom korišćena u ishrani.

Ovakav način snabdevanja i ishrane nije predstavljao nikakvu novinu za Alžirce, pošto su oni još u mirno vreme — progonjeni sa svojih imanja od strane kolona evropskog porekla — bili primorani da izlaz traže u takvom načinu ishrane. Uprkos nepostojanja civilnog stanovništva u pojedinim oblastima, jedinice ALN snabdevale su se i preko veza iz gradova i uporišta ili bunkerskih skladišta.

Intendantska služba imala je složen zadatak u prenošenju hrane iz jednog kraja zemlje u drugi, tj. iz onih krajeva gde je ima više u one gde narod

teško živi. Hrana se prenosila na mulama, kolima ili su je seljaci prenosili na leđima. Tamo gde se vojska više zadržavala i kretala, pravljene su zemunice i bunker u šumama, stenama i drugim pogodnim mestima za smeštaj većih količina hrane, kako za vojsku, tako i za stanovništvo. Četvrta vilaja im je bila glavni organizator ishrane i snabdevanja vojske i stanovništva. Međutim, posle velikih francuskih ofanziva 1958. i 1959. god. i drugih represivnih mera, snage u unutrašnjosti, koje su uspele da se održe, imale su velike teškoće u snabdevanju hranom. Pojedine grupe snabdevale su se, uglavnom, iz rezervi koje su ranije bile zakopane, jednostavnim otimanjem od neprijatelja, preko Alžiraca koji su se nalazili u francuskoj vojsci, a vrlo retko preko jedinica ALN koje su se nalazile u graničnom pojasu prema Tunisu i Maroku. Pomoćna armija imala je zadatak da prikuplja hranu, municiju, oružje i lekove, da ih sklanja u pogođne predele, smešta u zemunice i pećine i dotura regularnoj armiji.

Radi potpunijeg sagledavanja taktike alžirskih jedinica, treba se malo zadržati i na postupcima njenih pripadnika prema francuskom stanovništvu, kao i prema izdajnicima i slugama kolonizatora. U početku je najstrože bilo zabranjeno uznemiravati francuske građane koji su se nalazili na oslobođenoj teritoriji ili onoj koju su ustanici kontrolisali. Svi su borci poštovali te naredbe i najstrože bi bio kažnjen onaj ko bi pokušao da ih prekrši. Iako nije postojala neka posebna disciplinska uredba, neposlušnost, dezerterstvo ili nagoveštaj izdajstva povlačili su smrtnu kaznu. Ta strogost pomogla je

stvaranju čvrstine kod ljudi i stoga je moral bio na visini.

Kada je francuska administracija, u nemogućnosti da se obračuna s ustaničkim odredima, otpočela masovni pokolj stanovništva, bombardovanje sela i mučenje zarobljenika, i alžirski borci su bili primorani da promene taktiku. Otpočeli su tzv. gradski terorizam koji je bio upravljen protiv žandarmerijskih stanica, zgrada prefekture, kasarni itd. U okviru poznatih akcija kolektivnog uništavanja i »pacifikacije«, francuski vojnici su ubijali na hiljade nevinih Alžiraca po selima. Na to su alžirski borci odgovorili kolektivnim terorom u gradovima.⁶

Alžirci su primenjivali najstrože mere prema izdajnicima. Ovakve oštre mere posebno su bile razvijene tokom 1954/55. god. Najvećom izdajom smatrana je delatnost onih Alžiraca koji su s oružjem u ruci pomagali okupatoru ili su vršili represalije nad vlastitim narodom. Međutim, Alžirci su nešto kasnije došli do uverenja da su te mere prilično nepopularne. Stoga su i formirani ratni sudovi koji su raspravljali o ovakvim slučajevima.

Od 1956. god. u celom Alžiru, kako na oslobođenoj teritoriji, tako i u gradovima i neprijateljskim uporištima, dejstvovala je dobro organizovana obaveštajna služba ALN i Nacionalno-oslobodilačkog fronta.

P.

⁶ U tim danima alžirski rukovodioci su govorili ovako: »Budite uvereni da nam je to bilo teško, ali smo na to bili primorani, jer su gušice koje smo pretrpeli u civilnom stanovništvu dosegli na stotine hiljada žrtava«.

RAKETNA ARTILJERIJA I NJEN ZNAČAJ

U MANEVARSKOJ BORBI

GLEDIŠTE BUNDESWEHR-a

U svom predgovoru autor ističe da u okviru artiljerije kao roda vojske treba razlikovati dve grupe. Prva, kojoj je zajedničko obeležje topovsko naoružanje, obuhvata: poljsku, protivoklopnu i brdsku artiljeriju, a druga raketnu artiljeriju, koja se sastoji od bacača ili lansirnih uređaja koji izbacuju rakete — projektele sa raznovrsnim bojevim glavama.

Prva grupa artiljerije već ima svoju tradiciju, pa su i njene mogućnosti i način upotrebe poznatiji nego kod raketne artiljerije.

Iako su uloga i zadatak ove druge grupe od posebnog značaja, ne znači da raketna artiljerija, u okviru artiljerije kao roda, zauzima neko naročito istaknuto mesto. Sve grupe artiljerije predstavljaju jednu celinu i samo njihovim zajedničkim i usklađenim dejstvom moguće je izvršiti zadatak koji se pred artiljeriju postavlja.

Autor je u članku obuhvatio sredstva i mogućnosti raketne artiljerije koja se nalazi u naoružanju armije SAD, dok se podaci o višecevnim — raketnim bacačima odnose na sredstva u naoružanju armije Savezne Republike Nemačke.

PODELA RAKETNE ARTILJERIJE

Iako upotreba raketa u borbi datira još izdavnja, stvarna njihova pojava, kao borbenog sredstva, potiče iz drugog svetskog rata, kada su se prvi put pojavile nemačke rakete V-1 i V-2 i sovjetska kačuća.

Nagli posleratni razvoj i pronalazak sve novijih vrsta i modela raketnih sredstava nameće potrebu za potpunijim sagledavanjem tog raznolikog sistema i upoznavanjem sa tendencijama njegovog daljeg razvoja. S tim u vezi autor vrši podelu i grupisanje sredstava koja se danas nalaze u naoružanju na osnovu njihovih konstruktivnih osobina i organizacijsko-formacijske pripadnosti.

Prema konstruktivnim osobinama on ih deli na: vođene projektele, slobodne — balističke projektele i višecevne — raketne bacače.

Zatim autor daje ovakvu podelu tih sredstava prema njihovoj organizacijsko-formacijskoj pripadnosti u armiji SAD:

Pershing je vođeni projektil sa čvrstim gorivom. S obzirom na svoj domet (600 km) predstavnik je raketne artiljerije u naoružanju armije. To je, u stvari, dvostepeni projektil koji se transportuje pomoću guseničara i može da postavi na svakom zemljištu. Priprema za njegovo lansiranje traje svega nekoliko minuta.

U samom projektilu ugrađen je sistem za vođenje koji ga čini nezavisnim u odnosu na meteorološke uslove i neosetljivim na sva dosada poznata elektronska ometanja. Njegova bojeva

Članak Die Raketenartillerie — ihre Bedeutung im beweglich geführten Gefecht, koji ovde prikazujemo, objavljen je u časopisu Truppenpraxis, Zapadna Nemačka, maj 1963. Autor je potpukovnik dr Bodo Hahn.

glava sadrži atomsko punjenje veće kilotonaže.

Divizion projektila *Pershing* sastoji se od više baterija sa po jednim lansirnim uređajem. Svaki lanser samostalno izvršava pojedini vatreni zadatak.

Jedinica	Vrsta oruđa	Vrsta rakete	Domet
Armija	<i>Pershing</i> (ranije <i>Redstone</i>)	vođena	oko 600 km
Korpus	<i>Sergeant</i> (ranije <i>Corporal</i>)	vođena	oko 140 km
Divizija	<i>Honest John</i> (novi model)	slobodna	oko 40 km
	<i>Raketni bacač</i> (srednji)	slobodna	oko 30 km
Brigada	<i>Raketni bacač</i> (laki)	slobodna	oko 15 km
Oklopni ili oklopno-grenadirski bataljon	<i>Davy Crockett</i>	slobodna	oko 6 km

Ciljevi za projektele *Pershing* su, uglavnom ovi: atomska sredstva protivnika, njegove baze za snabdevanje i ciljevi u dubljoj pozadini.

Sa ovim sredstvima armija može da ispolji odlučan uticaj na tok borbenih dejstava.

Tehnički podaci za projektil *Pershing* (vidi sliku):

Projektil:

dužina 9,15 m
promer 1,02 m
borbena težina oko 4,5 t

vođenje ugrađeni sistem navigacije
pogon čvrsto gorivo (dvostepeni projektil)

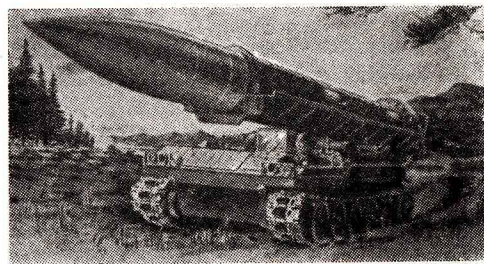
atomska bojeva glava

Vučno vozilo:

tegljač-guseničar XM 474
dužina 5,48 m
širina 2,52 m
težina 5,3 t
akcioni radijus . 320 km

Sergeant, slično kao i *Pershing*, predstavlja projektil sa čvrstim pogonskim gorivom i ugrađenim sistemom za vođenje. Domet (oko 140 km) omogućava tučenje i dublje raspoređenih ciljeva.

Vučno vozilo — točkaš iako raspolaže slabijom manevarskom sposobnošću od vučnog vozila projektila *Pershing*, ipak omogućava postavljanje projektila *Sergeant* na položaj na svakom zemljištu. Priprema za njegovo dejstvo je kratka, no ipak nešto duža nego kod projektila *Pershing*. Može da koristi bojevu glavu sa atomskim ili nekim drugim (specijalnim) punjenjem.

Divizion projektila *Sergeant* sastoji se od četiri baterije sa po jednim lansirnim uređajem. Sem lansirnog uređaja, u sastav baterije ulaze odeljenja: topografsko, za upravu vatrom i tehničko. Vatrene jedinice predstavlja lanser.

Tehnički podaci za projektil *Sergeant*:

dužina	oko 10,5 m
promer	78 cm
borbena težina	4,5 t
vođenje	ugrađeni sistem navigacije
pogon	čvrsto gorivo
bojeva glava...	atomska ili drugo punjenje.

Honest John je, za razliku od prva dva, slobodni (ili balistički) projektil. Lansirni uređaj, kao i sam projektil, transportuje se pomoću vučnog vozila — točkaša. Atmosferski uslovi utiču na let projektila, pa mu je usled toga i tačnost pogađanja manja nego kod vođenih projektila. Međutim, priprema za gađanje kod njega je kraća u odnosu na pripremu kod vođenih projektila. Može da koristi atomske i neatomske bojeve glave.

Divizion projektila *Honest John* sastoji se od 3 baterije sa po dva lansirna uređaja. Svaki lanser za sebe predstavlja vatreno odeljenje.

Tehnički podaci za projektil *Honest John*:

dužina	8,30 m
promer	762 mm
borbena težina	2.670 kg
pogon	čvrsto gorivo
bojeva glave...	atomske i neatomske.

Davy Crockett (vidi sliku) je raketni bacač dometa oko 6 km. Montiran je i transportuje se na terenskom vozilu od 0,25 t, a poslužuju ga 4 poslužioca. Naazi se u naoružanju oklopnog ili oklopno-grenadirskog bataljona. Bojeva glava sadrži atomsko punjenje do 1 KT.

Višecevni — raketni bacač. Zajednička je karakteristika svih do sada navedenih sredstava što vatrenu jedinicu predstavlja jedan uređaj za lan-

siranje, odnosno što se vatreni zadatak izvršava upotrebom pojedinog projektila — koji je najčešće sa atomskom bojevom glavom.

Za razliku od navedenih, višecevni — raketni bacač nije atomsko oružje, već oružje koje jednovremeno izbacuje veći broj raketa na određenu prostori-ju. Rakete su najčešće udarne ili zapaljive, no mogu imati i specijalna punjenja. One su naročito podesne za iznenadno neutralisanje ciljeva većih razmera.

U sastav divizija i brigada uvode se raketni bacači raznog kalibra, broja raketa i dometa.

Na kraju ovog prvog dela članka autor izvlači ovakav zaključak:

Raketna artiljerija obuhvata sledeća sredstva: a) koja ispaljuju isključivo atomska zrna — projekte (Pershing i Davy Crockett); b) oruđa raznih namena — sa atomskim ili neatomskim punjenjem (Sergeant i Honest John); i c) višecevne-raketne bacače — koji ne koriste atomska zrna.

Zajedničku karakteristiku svih vrsta raketne artiljerije predstavlja njihovo veliko površinsko dejstvo, koje se kod jednih postiže — pojedinim ra-

ketama sa odgovorajućim punjenjem velike moći (atomskim ili specijalnim), a kod drugih — jednovremenim opaljenjem većeg broja raketa na jedan cilj. Naj snažnije dejstvo imaju atomska zrna, ali isto tako moguće je postići snažan efekat i primenom zrna sa specijalnim punjenjem.

Dok se pomoću atomskih sredstava postižu uništavanja i rušenja, pomoću neatomskih se protivnikove snage zaustavljaju ili neutrališu.

Pošto se zadatak kod raketne artiljerije normalno izvršava izbacivanjem jednog projektila (atomska zrna) ili jednog plotuna (raketni bacači), to se načelno ne vrši prethodna korektura na cilj.

Da bi se obezbedila tačnost pogađanja potrebno je elemente za gađanje određivati najtačnijim metodom (potpuna priprema) uz prethodnu topografsku organizaciju.

Uprkos svih preduzetih mera, mogućna su odgovarajuća odstupanja pogotka od planirane nulte tačke (zavisno od veličine verovatnog kružnog skre-

tanja) pa je na osnovu toga necelishodno gađati ciljeve manjih razmera. Načelno se raketna artiljerija koristi za gađanje površinskih ciljeva većih dimenzija.

Veliki domet raketne artiljerije pruža joj mogućnost da, i pored svog duboko ešeloniranog rasporeda, tuče neprijateljeve ciljeve po dubini njegovog rasporeda.

Na šemi 1 vidi se da su armija, korpus, divizija i brigada u stanju da pomoću svoje raketne artiljerije pokriju vatrom čitavu zonu odbrane, pri čemu se vatra stalno pojačava sa stepenom približavanja neprijatelja.

ZNAČAJ RAKETNE ARTILJERIJE U MANEVARSKOJ BORBI

Savremenu borbu u osnovi karakteriše rastresitost jedinica i brzi pokreti mehanizovanih jedinica na bojištu.

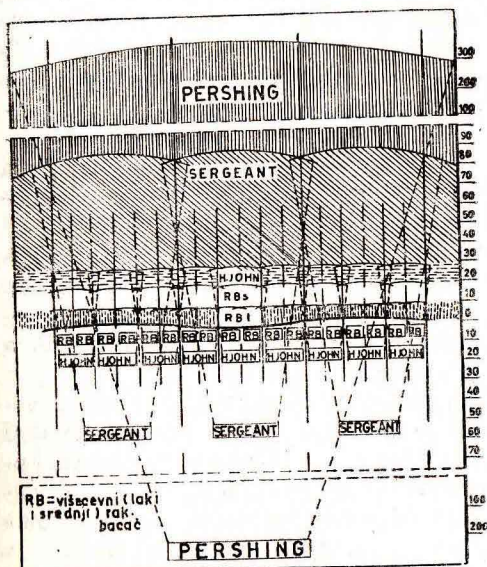
Da bi artiljerija mogla da uspešno izvrši svoj zadatak, ona treba da odgovori sledećim zahtevima:

a) mora biti u stanju da snage koje neprijatelj dovodi iz dubine, u cilju brzog udara, pravovremeno zahvati i uništi;

b) s obzirom na to da će neprijatelj težiti da rastresitošću svog borbenog poretka izbegne uništavajuće udare, artiljerija mora biti u stanju da ostvari uništavajuću vatra na velikim površinama;

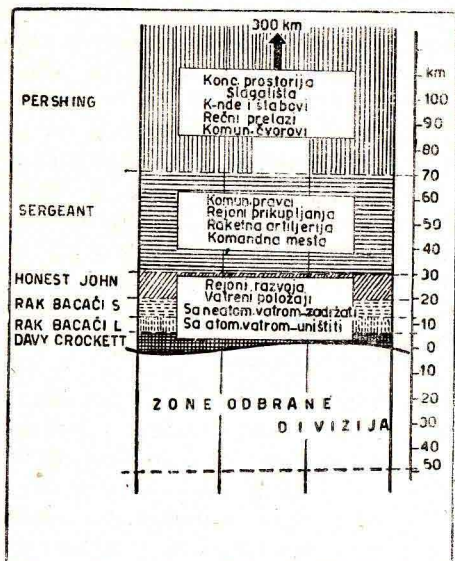
c) usled velike pokretljivosti neprijatelja, uspeh će biti samo onda potpun ako vatra artiljerije bude u toj meri iznenadna i precizna da nikakve naknadne mere obezbeđenja ne budu više moguće.

Zadatak artiljerije u odbrani oduvek je bio da napadačeve snage što ranije stavi pod uništavajuću vatra. Raketna artiljerija pruža mogućnosti koje ranija artiljerija nije imala, tj. koristeći u prvom redu svoj veliki domet, ona može da zahvati neprijatelje-

Sema 1. — Načelna šema rasporeda i vatrenih zona pojedinih vrsta raketne artiljerije

ve snage još u toku njihovog razvoja i pripreme za napad. Za ovo je neophodno obezbediti efikasno izviđanje, odrediti tačne koordinate cilja i izvršiti brzu pripremu za dejstvo.

Sema 2. — Raspored ciljeva i vatrenih zona raketne artiljerije ispred odbrambene zone korpusa

Međutim, i pri uslovima najboljeg izviđanja, u pokretnim uslovima borbe javlja se problem kako skratiti vreme od momenta otkrivanja cilja do momenta opaljenja. Ako se ima u vidu, s jedne strane, pokretljivost cilja, a s druge, neophodno vreme za izračunavanje potrebnih elemenata za gađanje, za punjenje raketnog sredstva, zauzimanje komandovanih elemenata i samo opaljenje, može se dogoditi da vatra zakasni, odnosno da se udari u prazno.

Da bi se ta slabost ublažila i obezbedila pravovremenost vatre, neophodno je da se blagovremeno izradi »plan vatre« i da se po mogućnosti pripreme vatre za sve objekte, rejone i linije gde je verovatna pojava neprijatelja.

U tu svrhu neophodno je da opštevojni komandant i načelnik artiljerije izvrše detaljnu procenu neprijatelja i zemljišta kako bi došli do zajedničkog zaključka o najverovatnijem grupisanju, manevru i načinu dejstva napadača, odnosno do zaključka koji se objektu i prostorije javljaju kao najverovatniji ciljevi. Naročitu pažnju treba obratiti na realnu procenu mesta gde će neprijatelj biti prisiljen da, iz tehničkih ili taktičkih razloga, zastane i da od pokretnog cilja postane nepokretan. Da bi se došlo do ovakvih zaključaka, neophodno je da se dobro poznaju organizacija i taktika protivnika.

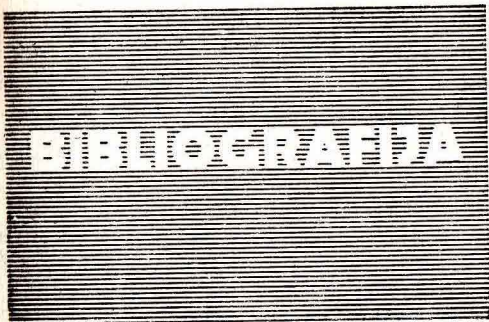
Na osnovu ovih zaključaka izrađuje se »plan vatre« (atomske ciljevi, vatrene zone i sektori) i pripremaju elementi za gađanje svih prostorija gde se verovatno mogu pojaviti.

Na šemi 2 vidi se u kojim se granicama dometa i vatrenim zonama vrši izbor verovatnih ciljeva za pojedine vrste raketne artiljerije.

Ukoliko neprijateljevim snagama za napad pođe za rukom da izbegnu uništavajuće udare armijskih i korpusnih dalekometnih sredstava, one će ući u zonu uspešnog dejstva divizijskih i brigadnih sredstava. Pri tome će napadačeve snage, primenom raketnih bacača i topova većeg dometa, biti zaustavljene i neatomskom vatrom ovih oruđa.

Što neprijateljeve snage prilaze bliže prednjem kraju odbrane, to sve više dolazi do izražaja pravilo: »Sa neatomskom vatrom zaustaviti neprijatelja, a sa atomskom uništiti ga«.

Značaj raketne artiljerije leži u veličini njenog dometa i njenom dejstvu na velikoj površini, što omogućava komandantu da napadačeve snage, od samog početka razvoja pa sve do njihovog neposrednog borbenog dodira sa braniočevim snagama, drži stalno pod vatrom i da ih, u zajedničkom dejstvu sa oruđima klasične artiljerije, na kraju uništi.

SRETA SAVIĆ

SREM U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI

IZDANJE: VIZ JNA »VOJNO DELO«, BIBLIOTEKA »IZ RATNE PROŠLOSTI NASIH NARODA«, BEOGRAD 1963, STR. 542, CENA 1.200 DINARA.

Ovo je monografija o borbi naroda Srema protiv okupatora i domaćih izdajnika, koju je Sreta Savić pisao kao učesnik u događajima. On je sebi stavio u zadatak da dokumentuje svaki događaj. Moto knjige, koji je i inspirisao autora da se prihvati ovog napornog posla, najbolje govori koliko se porobljeni narod Srema rvao s teškoćama da bi postigao jedinstvo za borbu protiv fašizma. »U Evropi misle da su naše planine rodile naš pokret i našu vojsku. A Srem to najubedljivije demantuje« — citira autor druga Tita, koji je uvek isticao da su borbena volja naših naroda i revolucionarna Partija bila osnova našega ustanka.

U uvodnom delu obuhvaćeni su geografski položaj, nacionalni sastav, politička zbivanja i snaga partijske organizacije pre rata.

Knjiga ima devet poglavlja koja su grupisana po godinama. Prvo poglavlje obuhvata 1941. godinu. U njemu su opisane pripreme za ustanak, a u Sremu su formirana i dva partizanska odreda (Fruškogorski i Podunavski). Te godine je održano i partijsko savetovanje OK KPJ za Srem i uhvaćena je veza sa Vrhovnim štabom NOPOJ... Drugo i treće poglavlje zahvataju 1942. godinu i tretiraju rasplamsavanje ustanka i prelaz glavnine partizanskih snaga Srema u istočnu Bosnu, a zatim formiranje jedinstvenog Sremskog partizanskog odreda i 3. grupe vojvođanskih udarnih bataljona, koji su u 1943. godini prerasli u 1. i 2. vojvođansku brigadu... 1943. godina delom ulazi u treće, a delom u četvrto poglavlje kada dolazi do razmaha narodnooslobodilačke borbe Srema i kada su, pored 1, 2, 3. i 4. vojvođanske brigade NOVJ, postojali još 1. i 2. sremski partizanski odred i Diverzantski bataljon... 1944. godina ispunjava peto, šesto, sedmo i osmo poglavlje, kada su prvo formirane još dve (6. i 7) vojvođanske brigade, zatim Sremska operativna zona i konačno vojvođanske divizije u sastavu 12. korpusa. Deveto poglavlje je zaključak monografije, a hronologija događaja završava se 1. januarom 1945. godine kada je 12. korpus (Vojvođanski) »prerastao u 3. armiju, a Glavni štab NOV i PO Vojvodine u štab 3. armije«, što se dokumentuje naredbom Vrhovnog štaba NOVJ.

Ovako komponujući svoje delo, Sreta Savić ne ostavlja sumnji ni jedan podatak, već kroz dokumentaciju iz Vojnoistorijskog instituta i istorijskog

arhiva AP Vojvodine, traži potvrdu svakog iznetog detalja. Stenografske beleške ostalih preživelih učesnika služile su autoru i kao dokumentacija i kao provera sopstvenih sećanja, što je monografiji dalo celinu.

Ono što posebno deluje na čitaoca jesu opisi akcija i borbi sremskih partizana, a još više likovi ljudi koji te borbe vode. Počev od mesnih partizanskih desetina, pa preko četa, odreda, bataljona i brigada, Sremac je stalno u borbi protiv fašizma. Odlazak u partizane nije stihijno napuštanje kuće. To je rezultat organizovanog političkog rada. A svakom takvom odlasku prethodi odluka partijske organizacije ili NOO. Greben Fruške gore nikada nije bio toliko mali da bi nadmoćniji neprijatelj mogao na njemu uništiti sremske partizane. Jer, tu su sela, tu je narod, tu je i staro i mlado koje mimo partizana ne priznaje ni jednu drugu vojsku. Boračku masu sremskih partizanskih jedinica čine Srbi, ali oni ni jednog momenta nemaju za cilj »velikospstvo« veće bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije, od čega je KPJ upravo i pošla u dizanju naroda na ustanak. Najbolji dokaz tome je upravo nepostojanje četničkog pokreta u Sremu za sve vreme narodnooslobodilačke borbe. Pokušaji četnika da se prebace iz Srbije propadali bi čim bi prešli Savu.

Mnogo je krvi proliveno poljima Srema, mnogo je popaljenih kuća pretvoreno u zgarišta, ali je zato i mnogo fašističkih transporta moralo da stane, pa i da odustane od daljeg puta, zbog porušenih pruga i mostova. Borbe se vode iz dana u dan, i to je ono što nam ova knjiga Srete Savića nudi na svakoj stranici.

I. G.

N. K. POPELJ

U TEŠKO VREME

IZDANJE: VIZ-a JNA »VOJNO DELO«, 52 KNJIGA »VOJNE BIBLIOTEKE — INOSTRANI PISCI«, BEOGRAD, 1963, STRANA 400, CENA 700 DINARA.

Knjiga obuhvata događaje od početka rata na istočnom frontu pa do jula 1942. godine. U njoj se živo i slikovito opisuju dejstva 8. mehanizovanog korpusa, podvizi njegovih starešina i boraca u prvim borbama na granici sa nadmoćnijim neprijateljem koji brzo prodire na istok.

Sticajem okolnosti deo korpusa se zatiče u neprijateljevoj pozadini. Od njega se formira ojačani odred koji preduzima dug i naporan marš kroz pošumljene i močvarne predele, izvodeći niz napada i diverzantskih akcija da bi se probio iz okruženja, što mu posle teških napora i uspeva.

U delu je navedeno mnogo interesantnih događaja iz borbi u pozadini neprijatelja, živopisno su prikazani primeri hrabrosti, istrajnosti i požrtvovanja starešina i vojnika, ali su iznete i greške, propusti, kao i negativne osobine pojedinaca. Delo je zanimljivo i zbog toga što pruža čitaocima mogućnost da se upoznaju sa iskustvima borbe u okruženju, kao i sa primerima političkog rada u jedinicama u izvanredno teškim borbenim uslovima.

Knjiga se čita kao uzbudljiv roman, a ima i literarnu vrednost, te će pobuditi veliko interesovanje ne samo vojnih lica već i ostalih čitalaca.

Ona je prvi deo trilogije. Njen drugi deo nosi naziv »Tenkovi su okrenuli na zapad«, a treći »Pred nama je Berlin«. I te dve knjige izlaze u izdanju »Vojnog dela«.

V. P.

VOJNI GLASNIK

br. 11/1963.

General-pukovnik Pavle Ilić: *Sećanje na Drugo zasjedanje AVNOJ-a*

Vlada Zečević: *Od Užica do Jajca*

Pukovnik Milutin Lutovac: *Oklopna zaštita i efekat dejstva avijacije i atomskih udara*

Potpukovnik Ljubo Šaranović: *Smotreb kulturno-zabavnog rada i sportske aktivnosti vojnika*

Potpukovnik Kemal Fazlić: *Snabdevanje vođom u uslovima savremenog rata*

Pukovnik Mihailo Tomašević: *Kako gađati savremene avione pešadijskim oružjem*

Major Anton Ivanetić: *Uticaj planinskog zemljišta na dejstvo streljačkog oružja*

Major Života Nikolić: *Razvoj baterije iz pokreta*

Kapetan I kl. Dušan Perić: *Poboljšanje rada na topografskom vezivanju po zvuku*
Major Miroljub Pejić: *Sportsko gađanje pištoljem*

Potpukovnik Nikola Stojanović: *O obuci i vaspitanju desetara (osvrt)*

Pukovnik Mihailo Tomašević: *Razvoj avijacije i njeni gubici u II svetskom ratu*
Doživljaji iz ratnog života

Ratne zanimljivosti

Pored toga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi prikaze članaka iz inostranih armija, taktičko-tehničke i druge novosti, kao i bibliografiju.

VOJNI GLASNIK

br. 12/1963.

General-potpukovnik Ilija Kostić: *Starešina i vojna disciplina*

Pukovnik Radule Butorović: *Neka pitanja obuke u jedinicama veze*

Pukovnik Hivzo Porović: *Neki problemi mreže za upravljanje vatrom lake PAA*

Pukovnik Vlado Strezoski: *Taktičke vežbe sa bojnim gađanjem*

Poručnik Svetozar Marković: *O sredstvima za forsiranje reka*

Kapetan Dragan Suzić: *Organizovanje prihvatanja mladih vojnika*

Kapetan Miroslav Nešić: *Obuka kurira — pešaka*

Potpukovnici Radojica Laković i Aleksandar Simeonović: *Davanje pravca tenkovskim topovima pri posrednom gađanju*

Poručnik Radoje Milošević: *Mogućnosti usavršavanja sredstava za radiološku dekontaminaciju*

Desetar Slavko Petrović: *Još jedan način presecanja unazad*

Potpukovnik Petar Opačić: *Komesar Bondo*

Pored toga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi članke »Iz raznih domena«, prikaze članaka iz inostranih armija, taktičko-tehničke i druge novosti, kao i bibliografiju.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK

Br. 4/1963.

Kapetan b. broda Milan Rapajić: *Osobenosti ustanka 1941. godine u opštini Plitvička Jezera*

Pukovnik Ignjatija Joka: *Pripreme za ustanak i ustanak u dvorskom kotaru 1941. godine*

Rade Zorić: *Napad na Sanski Most (od 10. do 14. decembra 1942. godine)*

Kap. I kl. Uroš Kostić: *Oslobođenje Donjeg Babinog Potoka i Crne Vlasti (7. do 21. marta 1943. godine)*

Dušan Strajnić: *Ratni dnevnik nemačke Vrhovne komande (Operativni štab)*

Pored toga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi bibliografiju jugoslovenske istoriografije 1956—1959, članci, kao i bibliografiju strane istoriografije o drugom svetskom ratu.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK

br. 5/1963.

Pukovnik Miloš Crnobrnja: *Rad organa MPV u taktičkim vežbama*

Pukovnik Miloš Milikić: *O nekim specifičnostima vođenja i komandovanja većim grupama mlaznih aviona u vazduhu*

Potpukovnik Veljko Pješčić: *Prednosti dolaska do cilja u niskom letu*

Kapetan I kl. Jovan Grulović: *Izbor zemljišta i mogućnost opterećenja helikoptera*

Kapetan inž. Branko Đurđević: *Snimanje dijagrama zračenja i prijema avionskih antena*

Major Ljubiša Obradović: *Održavanje moto-tehničkih sredstava u I i II stepenu*

Kapetan I kl. Ivan Baraba: *Masti i sintetička maziva*

Pukovnik dr Radomir Rajšić: *Vazduhoplovnomedicinski problemi napuštanja aviona u letu*

Poručnik Predrag Pejčić: *Iskustva u radu na aktiviranju vojnika u procesu nastave političkog vaspitanja*

Potpukovnik Milan Lukač: *Jurišna dejstva na planinskom zemljištu u složenim meteorološkim uslovima*

Major Uroš Djelić: *Uloga nastavnika letenja u vazduhu*

Kapetan Angel Ončevski: *Uticaj nekih faktora na kvalitet letačke obuke i bezbednost letenja*

Kapetan Aldo Levi: *Priprema učenika-pilota za let*

Kapetan I kl. Stojan Strajin: *Obeležavanje letilišta za noćno letenje helikoptera*

Major Dušan Marković: *Radarsko navođenje na zemaljske ciljeve*

Kapetan I kl. Slobodan Tomić: *Osvrt na članke: »Avio-horizont i njegova primena u instrumentalnom i noćnom letenju«*

Kapetan Stevan Kmezić: *Padobransko-izviđačka grupa u neprijateljskoj pozadini*

Pored toga *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi prikaze iz stranih RV, vesti i novosti, kao i bibliografiju naših knjiga i časopisa.

MORNARIČKI GLASNIK

br. 5/1963.

Admiral u penziji Josip Černi: *Formiranje mornarice NOVJ*

Kapetan b. broda Mila Dorotka: *Uticaj uskog mora na ratna dejstva*

Inž. Tihomir Štimac: *Panoramski PEL — najefikasnije sredstvo u modernom podmorničkom ratu*

Potpukovnik dr Ernest Zorn: *Neki higijenski problemi na malim ratnim brodovima*

Kapetan b. broda Ante Pačić: *Pregled razvitka i perspektive flote JRM*

Potpukovnik Rade Guberina: *Ustanak na ostrvu Ižu*

Kapetan b. broda Jovan Vasiljević: *Neprijateljski izvori o protivpartizanskim brodovima*

Poručnik b. broda Mirza Bahtijarević: *Telesno vaspitanje u sistemu obuke na brodu*

Pored toga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i rubrike »Iz vojnopomorske literature«, »Vesti i novosti« i »Bibliografiju«.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

br. 11/1963.

Potpukovnik Ilija Kakaš: *Organizacija rada i materijalno poslovanje u radionici III stepena*

Kapetan I kl. Tomislav Stašić: *Iskustva u rušenju leda na Dunavu i Đerdapu*

Major Josip Škala: *Upotreba i održavanje pribora za podmazivanje konzistentnom mašću*

Kapetan Toplica Božinović, diplomirani inženjer, i Aleksandar Stanković, tehničar: *Prigušenje radio-smetnji koje izazivaju motorna vozila*

Kapetan I kl. Milovan Medenica: *Ultra-zvučni uređaji*

Major Života Sredojević: *Održavanje puteva zimi i sredstva za čišćenje snega*

Miroslav Đorđević, diplomirani inženjer: *Podmazivanje agregata 2BH212 E/91M*

Major Radovan Perović: *Uzemljivač*

Major Marijan Jurić: *Kako da komisijske za polaganje vozačkog ispita u JNA ujednače kriterijum*

Pored toga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa, kao i bibliografiju.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK

Br. 12/1963.

Pukovnik Milutin Stefanović: *Dopler-radar i njegova primena u aerofotogrametriji*

Pukovnik Milutin Lutovac: *Osposobljavanje oklopnih borbenih vozila i njihovih posada za dejstvo zimi*

Potpukovnik Leonid Jovanović: *Rokovi tehničkih pregleda motornih vozila točkaša*

Zvonimir Ogorelec i Branko Čelustka, asistenti na univerzitetu: *Upotreba poluprovodnika u infracrvenim detektorima*

Kapetan I kl. Milutin Kojović, diplomirani inženjer: *Metoda dobijanja signala stabilne frekvencije u VF području*

Kapetan I kl. Milan Zatezalo: *Trajanje automobila*

Major Josip Medvidović: *Trajanje cevi artiljerijskih oruđa*

Kapetan Đorđe Srdić: *Uticaj ventilatorskog mehanizma na pravilan rad motora*

Vodnik Slavko Sinobad: *Kvarovi na inženjerijskim mašinama i njihovi uzroci*

Kazimir Kurij, mašinski tehničar: *Podešavanje »boš« pumpe visokog pritiska na buldozeru D7*

Pored toga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa, kao i bibliografiju.